

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวทางการนำวัฒนธรรม 8 ชชาติพันธุ์จังหวัดราชบุรีมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคงอยู่ของวัฒนธรรม 8 ชชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี และเพื่อศึกษาแนวทางการนำวัฒนธรรม 8 ชชาติพันธุ์จังหวัดราชบุรี ได้แก่ วัฒนธรรมคนไทยภาคกลางพื้นถิ่น ชาวไทยจีน ชาวไทยวน ชาวไทยมอญ ชาวไทยลาวโซ่ง ชาวไทยลาวตี้ ชาวไทยเขมร และชาวไทยกะเหรี่ยง มาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และใช้เป็นแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมเป็นฐานในการวิจัย ทั้งในส่วน ของความหมายความสำคัญ ต้นทุนทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแนวทางการฟื้นฟู และพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

ประกอบ มีโคตรกอง (2551, หน้า 2-15) กล่าวว่ามนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง แต่มนุษย์ แตกต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่นเพราะมนุษย์มีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากสัตว์ เช่น รู้จักทำมาหากิน รู้จักสร้าง บ้านเรือนอยู่อาศัย ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบการทำมาหากิน และสร้างแบบแผนในการ ดำเนินชีวิต สิ่งเหล่านี้ก็คือ วัฒนธรรม และเนื่องจากมนุษย์มีวัฒนธรรมจึงทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมสูง กว่าสัตว์เจริญกว่าสัตว์ชนิดอื่นๆ วัฒนธรรมช่วยให้มนุษย์พัฒนาขึ้นเหนือสัตว์ทั้งปวง ทำให้มนุษย์ มีอำนาจเหนือสัตว์ประเภทอื่น ๆ รวมทั้งสามารถควบคุมธรรมชาติได้อย่างดียิ่ง องค์ประกอบของ มนุษย์ที่ช่วยให้สามารถสร้างวัฒนธรรม ได้แก่ สมอที่ทรงคุณภาพเหนือกว่าสัตว์ทั้งมวลและ ความได้เปรียบบางอย่างของร่างกาย เช่น มือ นิ้วมือที่เหมาะสมกับการใช้งาน การประดิษฐ์สิ่งของ เครื่องใช้เครื่องมือต่างๆ วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ การสร้างสม การสืบทอด และการถ่ายทอด วัฒนธรรมมีการเกิดการเจริญเติบโต การเปลี่ยนแปลง การเสื่อมสลายเช่นเดียวกับชีวิตคนและสัตว์ แต่อาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไป หรือพัฒนาการนั้นเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับชาติหนึ่ง ๆ การที่มนุษย์แบ่งเป็นชาตินั้น ต้องอาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดนั่นเอง วัฒนธรรมจึงเป็นแบบฉบับของการแสดงออกทั้งด้าน ความรู้สึกนึกคิด และการกระทำของมนุษย์เป็นระเบียบแบบแผนหรือพฤติกรรมที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกัน จนเป็นประเพณีหรือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในสังคมต้องยึดถือและปฏิบัติตามกัน ทั้งวัฒนธรรมด้านจิตใจ และวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ ฉะนั้นการศึกษาสังคมมนุษย์จำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรม เพราะจะช่วยให้ เราเข้าใจพฤติกรรมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ แสดงออกมา

วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติ รวมทั้งการจัดระเบียบตลอดจนระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ และมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยได้วิวัฒนาการสืบทอดกันมาอย่างนี้แบบแผน

1.1 ความสำคัญของวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ชาติมีสภาพ และความเป็นอยู่ต่างจากสัตว์โลกทั้งหลายเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมีระเบียบแบบแผน มีความสงบสุข และมีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางวัตถุและจิตใจ วัฒนธรรมเป็นเครื่องวัดและเครื่องกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม ขณะเดียวกันวัฒนธรรมยังกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ หากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่ดั่งงามเหมาะสมแล้ว สังคมนั้นย่อมจะเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ตรงกันข้ามหากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่ล้าหลัง มีแบบของพฤติกรรมที่ไม่ดีมีค่านิยมที่ไม่เหมาะสม สังคมนั้นก็ยากที่จะเจริญก้าวหน้าในที่สุดอาจสูญสิ้นความเป็นชาติได้ เพราะถูกรุกรานทางวัฒนธรรม เป็นกรอบหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตของสังคมทำให้ทุกคนมีประเพณีที่จะปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ทำให้การกระทบกระทั่งหรือขัดแย้งกันน้อยลง ความวุ่นวายลดลง วัฒนธรรมที่ดีช่วยให้สังคมเจริญก้าวหน้า เช่น ความมีระเบียบวินัย ความขยัน ประหยัด อุตุน เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ฯลฯ ความสำคัญของวัฒนธรรมนั้นมีมากอาจสรุปได้ ดังนี้

1.1.1 วัฒนธรรมช่วยแก้ปัญหาและสนองความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์ให้พ้นจากอันตรายสามารถเอาชนะธรรมชาติ เพราะมนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาช่วย

1.1.2 วัฒนธรรมช่วยเหนี่ยวรั้งสมาชิกในสังคมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสังคมที่มีวัฒนธรรมเดียวกันย่อมจะมีความรู้สึกผูกพันเป็นพวกเดียวกัน

1.1.3 เป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ ชาติที่มีวัฒนธรรมสูงย่อมได้รับการยกย่องและเป็นหลักประกันความมั่นคงของชาติ

1.1.4 เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ช่วยให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขวัฒนธรรมทางบรรทัดฐานช่วยจัดระเบียบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม

1.1.5 ช่วยให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองถาวร โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าชาตินั้นมีวัฒนธรรมที่ดี มีคติในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ยึดมั่นในหลักแห่งเหตุผลในการดำเนินชีวิต ขยัน ประหยัด อุตุน มีระเบียบวินัยที่ดี ฯลฯ สังคมก็จะเจริญรุ่งเรือง

1.2 ที่มาของวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ช่วยให้มนุษย์และสังคมพัฒนาขึ้นโดยลำดับอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่ความสามารถของมนุษย์ในการปรับปรุง รับหรือสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมขึ้นมาใช้ ถ้าวัฒนธรรมมีคุณค่าเหมาะสมก็สามารถช่วยให้สังคมเจริญขึ้นได้มากเป็นเงาตามตัวและความเหมาะสมของวัฒนธรรม คือ ก่อให้เกิด

ประโยชน์แก่การดำรงชีวิตในสังคมเมื่อมีสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้น ถ้าจะให้อยู่รอดก็ต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป สัตว์ชนิดใดไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปได้ก็ต้องตาย สำหรับมนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่รอดมาได้เนื่องจากความสามารถพิเศษ และลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของมนุษย์ คือ ปัญญาความคิดอย่างมีเหตุผล ทำให้มนุษย์สามารถป้องกันธรรมชาติเอาชนะธรรมชาติได้ เช่น เมื่อมีอากาศหนาวก็ไม่ได้อาศัยการปรับตัวโดยมีหนังหนาหรือมีขนขึ้นตามตัว แต่รู้จักคิดเอาใบไม้หรือหนังสัตว์มาห่อหุ้มร่างกาย วัฒนธรรมของมนุษย์เริ่มแรกมีลักษณะง่ายๆ เช่น ในการทำมาหากิน เมื่อหิวก็ออกล่าสัตว์หรือเก็บของป่าโดยอาศัยมือและกำลังกายในการจับสัตว์หรือเก็บผลไม้ ต่อมาจึงค่อยรู้จักใช้เครื่องมือและเทคนิควิธีในการทำมาหากิน เครื่องมือชิ้นแรกของมนุษย์ คือ ก้อนหินใช้สำหรับทุบสัตว์ ตัด หรือขุดรากไม้ ก้อนหินที่ใช้ในระยะแรกๆ คงจะไม่ได้ทำให้แหลม เก็บก้อนหินที่ได้มาในลักษณะอย่างไรก็ใช้อย่างนั้น ต่อมาคงด้วยเหตุบังเอิญพบว่ก้อนหินที่มีความแหลมมีคุณภาพมากกว่าภายหลังจึงเลือกก้อนหินในลักษณะนั้น ต่อมาจึงสามารถกะเทาะหินให้มีความแหลมเพื่อการใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการล่าสัตว์และเก็บของป่า จากนั้นจึงพัฒนาจากการใช้ก้อนหินประกอบกับมือ (Hand ax) ค่อยๆ พัฒนาไปเป็นขวาน หอก ธนู ฯลฯ วัฒนธรรมในด้านอื่นๆ คงใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่าลากเลื่อน (Sled) หรืออุปกรณ์ที่มีส่วนสำหรับวางสิ่งของและมีส่วนสำหรับลากเปรียบเทียบได้กับการเล่นลากเลื่อนของเด็กๆ โดยใช้กบใบของต้นหมากที่แห้งและหล่นลงมาเด็กก็จะนำเอามาให้เพื่อนนั่งบนกบหมากแล้วตัวเองจับส่วนที่ก้านใบแล้วผลักดันลาก ระยะต่อมา ยานพาหนะย่อมค่อย ๆ พัฒนาไปเป็นยานพาหนะที่มีล้อ เป็นเกวียนสัตว์ลากต่อมาก็พัฒนาไปเป็นรถม้า รถยนต์ เป็นต้น

ในส่วนของวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุย่อมจะต้องพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีมนุษย์มากขึ้น จำเป็นต้องจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน ต้องสร้างบรรทัดฐานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นสังคมและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนา ทั้งนี้เพื่อให้ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมิฉะนั้นจะไม่มีความสุข เช่น ถ้าไม่มีการกำหนดรูปแบบและแนวปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้กำเนิดกับผู้สืบสายโลหิต จะทำให้เกิดความสับสน ลูกไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ลูกชายอาจมีสัมพันธ์ทางเพศกับแม่ พ่ออาจไม่เลี้ยงดูลูก แต่ถ้ากำหนดบรรทัดฐานไว้เป็นแนวปฏิบัติ เช่น ชายและหญิง จะมีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกันต้องเข้าพิธีแต่งงานกันก่อน ผู้ชายจะมีภรรยาได้คนเดียวและผูกพันกันโดยตลอดชีวิตกับคู่สมรส มิใช่อยากจะไปมีความสัมพันธ์ทางเพศกับใครก็ได้ตามใจตนเอง คู่แต่งงานเมื่อมีลูกต้องเลี้ยงดูลูก ไม่ใช่มีแล้วปล่อยทิ้ง จึงอาจกล่าวได้ว่ามนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาใช้เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม เพื่อก่อให้เกิดผลดีต่อการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้น ย่อมมาจากความคิดและสร้างสรรค์อันเกิดจากประสบการณ์และปัญญาคำรู้ วัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่มีมาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ปัจจัยทางชีวภาพ ปัจจัยทางจิต ปัจจัยทาง

สังคม สิ่งแวดล้อมและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม สำหรับวัฒนธรรมไทยมีลักษณะโดยส่วนรวมเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1.2.1 ปัจจัยทางชีวภาพ เป็นลักษณะสากลที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมของมนุษย์ชาติ ทั้งนี้เพราะว่าถ้ามนุษย์ไม่มีวิวัฒนาการมาจนมีลักษณะเช่นปัจจุบันนี้แล้ว มนุษย์อาจไม่สามารถสร้างวัฒนธรรมนี้ขึ้นมาได้ ฉะนั้นการวิวัฒนาการทางชีวภาพจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญมาก การที่สัตว์ประเภทครึ่งบกครึ่งน้ำ สามารถพัฒนาตนเองให้ใหญ่โตขึ้นมาเป็นจำพวก Primate ซึ่งอาศัยอยู่บนต้นไม้และเมื่อได้กินอาหารสมบูรณ์ทำให้น้ำหนักตัวเพิ่มจึงไม่เหมาะที่จะอาศัยบนต้นไม้ต่อไป การใช้ชีวิตบนพื้นดินนาน ๆ ทำให้สามารถยืนได้ตรง ความคล่องตัวของแขนและมือคุณภาพของดวงตาที่ตั้งอยู่บนใบหน้า สมองที่มีคุณภาพดีเลิศ อวัยวะที่ก่อให้เกิดภาษาพูดมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างพัฒนาการทั้งสิ้น ประกอบกับวัฏจักรแห่งชีวิต (Life circle) ได้ก่อให้เกิดความเชื่อต่างๆ อันเป็นผลโดยตรงต่อพฤติกรรม เช่น พิธีกรรมการตั้งท้อง ความเชื่อ และพฤติกรรมระหว่างการตั้งท้อง ความเชื่ออื่น ๆ ระหว่างคลอด การตั้งชื่อเด็ก เป็นต้น ซึ่งกินเวลานาน การย่างเข้าสู่วัยรุ่น ความป่วยไข้ การร่วงโรยแห่งสังขาร การตาย และเรื่องของความมีอายุยืนในวัฏจักรแห่งชีวิตมนุษย์ได้ก่อให้เกิดพัฒนาการทางวัฒนธรรมขึ้นทั้งสิ้น

1.2.2 ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องเพื่อนำเอาไปใช้ในการครองชีพ พบว่ามนุษย์ในแถบภูเขาแถบที่ราบทะเลหรือมนุษย์ในเขตอากาศร้อนหนาวต่างกัน จะมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน เช่น ในเรื่องการสร้างที่อยู่อาศัย การหาอาหาร เครื่องแต่งกาย และความเชื่อในธรรมชาติ อาทิ ชาวเอสกิโมอาศัยอยู่ในแถบหนาวจัดและท้องน้ำ จึงมีวัฒนธรรมในด้านการสร้างที่อยู่อาศัยด้วยก้อนน้ำแข็ง ซึ่งเรียกว่า “Igloos” และชาวเอสกิโมก็ชอบหาอาหารที่มีเลือดสดๆ เพราะช่วยให้รับประทานแล้วอบอุ่น และบางทีก็กินไขมัน การแต่งกายก็ใช้เสื้อผ้าหนา ๆ หรือนุ่งหนังสัตว์ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างก็แตกต่างกันไปจากสังคมอื่น เช่น การยืมภรรยากันได้และมีประเพณีการกำจัดคนชรา เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหาร ประเพณีบูชาเจ้าแม่แห่งท้องทะเลเพื่อความอุดมสมบูรณ์

สำหรับสังคมไทยนั้นมีสภาพภูมิอากาศเป็นที่ราบลุ่มและอุดมสมบูรณ์ด้วยแม่น้ำ ลำคลอง คนไทยได้ใช้แม่น้ำลำคลองในการเกษตรและการอาบกิน ฉะนั้นเมื่อเวลาถึงหน้าน้ำคือวันเพ็ญเดือน 11 และวันเพ็ญเดือน 12 ซึ่งอยู่ในระหว่างปลายเดือนตุลาคมและปลายเดือนพฤศจิกายนอันเป็นเวลาที่น่าไหลหลากมาจากภาคเหนือของประเทศ คนไทยจึงจัดทำกระทงพร้อมด้วยรูปเทียนแล้วไปลอยในแม่น้ำเพื่อเป็นการขอขมาพระแม่คงคาและขอพรพระแม่คงคา เพราะได้อาศัยอาบน้ำ กินน้ำ อันเป็นความเชื่อประการหนึ่ง นอกจากนี้สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมตามสภาพภูมิศาสตร์ ระบบเกษตรกรรมนี้ได้เกิดวัฒนธรรมอื่นๆ อีกมากมาย เช่น การทำ นาข้าว การลงแขกเกี่ยวข้าว การสร้างบ้านใต้ถุนสูงเพื่อป้องกันสัตว์เลื้อยคลานในที่ราบลุ่มอื่น ๆ

1.2.3 ปัจจัยทางจิต ร่างกายและจิตใจต่างก็เป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน เพราะต่างเกี่ยวข้องกัน ในการพิจารณาปัจจัยทางจิต อาจจำแนกได้ดังนี้

1) ความอยากอันสืบเนื่องมาจากกายภาพความอยากนี้ได้นำไปสู่พฤติกรรมต่าง ๆ และถ้าพฤติกรรมเช่นนั้นเกิดเป็นกระสวน (Pattern) มีผู้ที่ประพฤติตามอย่างและถ่ายทอดกันไปหลายชั่วอายุคนกระทั่งกลายเป็นวัฒนธรรมขึ้น ความอยากอันสืบเนื่องมาจากกายภาพก่อให้เกิดแบบแผนในการดื่ม กิน ของสังคมไทยเช่นเดียวกับคนในสังคมอื่น ๆ เช่น คนไทยกินข้าวเป็นอาหารหลัก โดยทั่วๆ จะกินข้าววันละ 3 มื้อ ได้แก่ มื้อเช้า มื้อกลางวัน และมื้อเย็น ส่วนเครื่องดื่มมักเป็นน้ำฝืนที่รองใส่โอ่งดินขนาดเล็กใส่น้ำไว้หน้าบ้านพร้อมมีขันน้ำวางไว้บนฝาโอ่งเพื่อผู้คนที่ผ่านไปมาได้ดื่มแก้กระหายนับเป็นน้ำใจของคนไทยแก่คนต่างถิ่นที่เดินทางผ่านไปมา

2) ความอยากพักผ่อน มนุษย์ต้องต่อสู้เพื่อช่วยตนเองตลอดเวลา ดังนั้นมนุษย์จึงต้องการการพักผ่อน จึงก่อเกิดวัฒนธรรมเกี่ยวกับการพักผ่อนขึ้น เช่น แคนเนรมิต สวนจตุจักร ทะเลบางแสน ทะเลพัทยา ภูเก็ต ฯลฯ การพักผ่อนด้วยการนอนนั้นนับว่าสำคัญมาก เพราะมีแบบแผนมากนัก มีเครื่องใช้ต่างๆ คนไทยมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับการนอนต่างจากคนชาติอื่น เช่น จะไม่นอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก จะมีการสวดมนต์ก่อนนอนเพื่อระลึกถึงพระคุณของผู้มีพระคุณ และสวดเพื่อขอให้มีความสุขกายสุขใจ ปัจจุบันกิจกรรมในเวลากลางวันก็มีมากเมื่อเหน็ดเหนื่อยก็มักจะไม่วางใจครัดนัก

3) ความอยากอยู่ในอุณหภูมิที่เหมาะสม มนุษย์ไม่ต้องการความร้อน หรือหนาวจนเกินไปแต่ต้องการอุณหภูมิที่พอเหมาะ จึงเกิดธรรมเนียมให้มนุษย์คิดหาทางอยู่ในอุณหภูมิที่เหมาะสม ดังนั้นคนไทยในสมัยก่อนมักสร้างที่อยู่อาศัยให้โปร่ง เพื่อระบายอากาศต่อมาก็เกิดแบบแผนพฤติกรรมในการควบคุมอากาศให้เหมาะสม เช่น สร้างห้องนั่ง ระเบียงของคนใหญ่คนโต ภายในก็มีพัดธรรมดาใช้คนพัด ปัจจุบันก็ใช้พัดลมไฟฟ้าแบบต่างๆ ไปจนถึงเครื่องปรับอากาศ นอกจากนี้ก็ยังพาตัวเองไปยังที่มีอุณหภูมิดีส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการท่องเที่ยวตากอากาศ

4) ความอยากทางเพศโดยธรรมชาติมนุษย์จะมีความต้องการทางเพศใกล้ชิดเคียงกับน้ำและอาหาร ธรรมชาติจะบังคับให้มนุษย์อยากในอารมณ์ เพื่อการสืบพันธุ์สืบเชื้อสายต่อไป เพราะเหตุนี้ จึงเกิดแนวคิดในการสร้างสรรค์พฤติกรรม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ห้ามการสมสู่กับบิดามารดาของตน เป็นต้น

5) ความอยากขจัดในสิ่งที่ร่างกายไม่ต้องการ สิ่งมีชีวิตนั้นต้องบริโภคและขับถ่ายของเสียออกจากร่างกายเสมอ มนุษย์เป็นผู้ที่มีวัฒนธรรมความต้องการการขับถ่ายของเสีย เช่น อุจจาระ ปัสสาวะของเสียอื่นๆ การอาบน้ำชำระเหงื่อโคล ได้ก่อให้เกิดพฤติกรรมเกี่ยวกับการขับถ่าย เฉพาะคนสมัยก่อนการไปอุจจาระเรียกว่า “ไปทุ่ง” ปัจจุบันได้สร้างเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นเฉพาะ เช่น ห้องน้ำ ห้องส้วม เป็นต้น

6) ปัจจัยทางสังคมและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมไทย มีลักษณะเช่นเดียวกับสังคมอื่นๆ ในแง่การสร้างวัฒนธรรมขึ้นนั้นมีสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรกเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาทั้งในด้านวัตถุ ขนบธรรมเนียม ประเพณีหรือระบบความเชื่อถือ ทั้งนี้เพื่อการปรับปรุงวิถีการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งก็เป็นธรรมดาของสังคมมนุษย์ ประการที่สอง คือ การลอกเลียนแบบวัฒนธรรมส่วนที่แพร่กระจายเข้ามา ทั้งในด้านวัตถุและไม่ใช่วัตถุ กล่าวคือเมื่อรับเข้ามาแล้วก็นำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของเราการลอกเลียนแบบการดำเนินชีวิตจากวัฒนธรรมอื่น ปรากฏให้เห็นเสมอในสังคมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่น ซึ่งเกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ คนต่างวัฒนธรรมมาพบปะสังสรรค์และเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ทางอ้อม ได้แก่ การติดต่อโดยผ่านสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ตัวบุคคล เช่น หนังสือ ข่าวสาร วิทยุ เป็นต้น

1.3 องค์ประกอบของวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (สุพัตรา สุภาพ, 2542, หน้า 35-36)

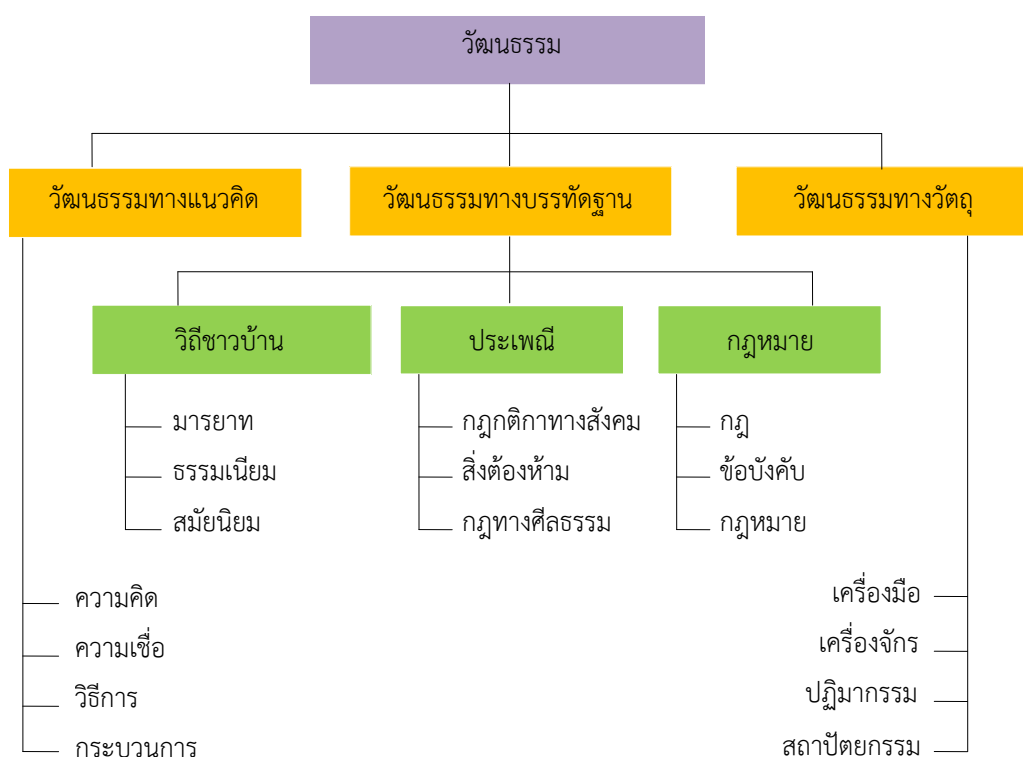
1.3.1 องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) หมายถึง วัฒนธรรมทางด้านวัตถุมีรูปร่างที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ เช่น บ้าน โรงเรียน ถนน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ อาหาร ตลอดจนผลผลิตทางศิลปกรรมของมนุษย์และสิ่งที่ไม่มรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ ในการติดต่อสื่อความหมาย หลักวิชาคำนวณ (ตัวเลข) มาตรา (วัด)

1.3.2 องค์การ (Association or Organization) คือ กลุ่มที่มีการจัดระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับ มีวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานไว้เป็นที่แน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมซับซ้อน (Complex Society) เช่น สหพันธกรรม การ ลูกเสือ สภากาชาด วัด องค์การสหประชาชาติ (เป็นองค์การที่ใหญ่ที่สุด) สมาคมอาเซียน หน่วยราชการ โรงเรียน วัด จนถึงครอบครัว (เป็นองค์การที่มีขนาดเล็กที่สุด) และใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด โดยทั่วไปบุคคลมารวมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์บางอย่างและวัตถุประสงค์ก็อาจจะเป็นเรื่องไม่ใหญ่โตก็ได้ เช่น สมาคมนักเรียนเก่า รวมกันเพื่อผดุงรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน หรืออาจจะเป็นเรื่องใหญ่ ๆ เช่น รวมกันเพื่อป้องกันประเทศชาติให้พ้นภัย เป็นต้น

1.3.3 องค์พิธีการ (Usage) หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีศพ มักจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ตลอดจนพิธีการแต่งกายและการรับประทานอาหาร เช่น การแต่งกายเครื่องแบบของทางราชการ หรือการแต่งกายเครื่องแบบเต็มยศในงานรัฐพิธีต่างๆ เป็นต้น

1.3.4 องค์คติ (Concept) หมายถึง ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจและอุดมการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนทัศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่ว่ากลุ่มใดจะใช้อะไรเป็นมาตรฐาน (Norms) ในการตัดสินใจหรือเป็นเครื่องวัด เช่น ความเชื่อในเรื่อง การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

วัฒนธรรมเป็นสิ่งแสดงถึงคุณค่าทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง ส่งผลต่อพฤติกรรมของคนในฐานะปัจเจกบุคคลในสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมิใช่สิ่งเก่าแก่แต่เพียงประเพณีต่างๆ เท่านั้น แต่ยังรวมถึงบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติหรือคุณค่าทั้งหมดที่ให้แก่สังคม รวมขึ้นเป็นโครงสร้างทางการประกอบอาชีพ อุดมการณ์ ความเชื่อ และอำนาจการตัดสินใจทั้งหมดนี้เกี่ยวโยงอย่างแยกกันไม่ออก เป็นผลมาจากวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนและสังคม ฉะนั้นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งจึงมีความหลากหลาย เพื่อให้เห็นภาพรวมของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม จึงสามารถแบ่งกลุ่มประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 แสดงสัญลักษณ์ในทางวัฒนธรรมของสังคม

ที่มา : ดัดแปลงจาก ณรงค์ เส็งประชา, 2539, หน้า 8

สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมดังภาพที่ 2.1 แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ วัฒนธรรมทางแนวคิด วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน และวัฒนธรรมทางวัตถุ ดังนี้

1. วัฒนธรรมทางแนวความคิด หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็น ความเชื่อ หรือความรู้สึกนึกคิด ซึ่งอาจถูกหรือผิดก็ได้ เช่น ความเชื่อว่าคนตายแล้วเกิด การทำบุญ ทำบาป การเชื่อถือโศกลาง เป็นต้น

1.2 วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน ได้แก่ ระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่บุคคลในสังคม ยึดถือ หรือกฎหมายที่ใช้ปฏิบัติร่วมกันซึ่งประกอบด้วย

1.2.1 วิถีชาวบ้าน คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมควรจะปฏิบัติ เช่น การบวชของลูกชายเมื่อมีอายุครบ 20 ปี เพื่อทดแทนคุณบิดามารดา การต้อนรับผู้มาเยี่ยมถึงเรือนก็จะต้อนรับอย่างเต็มกำลังความสามารถให้เป็นທີ່ดีดินนินทาได้ ลักษณะที่เรียกว่าธรรมเนียมประเพณี คือ วิถีชีวิตชาวบ้านนั่นเอง เช่น ธรรมเนียมการต้อนรับแขก ธรรมเนียมการไปเยี่ยมผู้ป่วย เป็นต้น

1.2.2 จารีต ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมจะต้องปฏิบัติตามหากฝ่าฝืน ถือเป็นการกระทำผิดทางศีลธรรม สังคมจะรังเกียจหรือถูกผลักดันออกจากสังคม เช่น หญิงไทย จะไม่เปิดเผยร่างกายตนแก่สาธารณชน การที่หญิงไทยเปลือยกายในที่สาธารณะจึงเป็นสิ่งที่ผิดจารีต หรือคนไทยจะเลี้ยงดูพ่อแม่ตอบแทนเมื่อท่านแก่เฒ่าการทอดทิ้งบุพการี การด่าทอ ทุบตี ถือเป็นการกระทำที่ผิดจารีต เป็นต้น

1.2.3 กฎหมาย ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่ทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติตามหากฝ่าฝืน จะถูกลงโทษตามตัวบทกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ เช่น การหยุดรถเมื่อมีสัญญาณไฟแดงตามกฎหมายจราจร เป็นต้น

1.3 วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ วัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อนำมาใช้ในสังคม เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยา ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

1.4 การแพร่กระจายและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไทย ประพันธ์ กุลวินิจัย และ เสถียร ทังทองมะดัน (2551, หน้า 79-91) กล่าวถึงการแพร่กระจายและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมเป็นวัฒนธรรมผสม คือ การรับเอาวัฒนธรรมของชาติอื่น สังคมอื่นมาปฏิบัติ หรือ ผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมของตน โดยที่สังคมโลกและแต่ละประเทศมีการติดต่อสัมพันธ์กันก็รับเอาวัฒนธรรมของกันและกันเข้ามาผสมผสานกลมกลืนกัน ประเทศไทย และชนชาติไทยก็เช่นกันกับชนชาติอื่น จึงหนีไม่พ้นการรับเอาวัฒนธรรมของชนชาติอื่นซึ่งรับเอาทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและมีใช้วัตถุรับเอาทั้งสิ่งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ บางสิ่งก็รับเอาทั้งหมด บางสิ่งก็รับเอาบางส่วนมาผสมกับวัฒนธรรมของตนเกิดวัฒนธรรมแบบใหม่ขึ้นมาซึ่งมีลักษณะที่ดีเด่นกว่าของเดิม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าชนชาติใดที่มีวัฒนธรรมเข้มแข็ง ชนในชาติจะสามารถรักษาวัฒนธรรมของตนไว้ได้ โดยไม่ยอมรับวัฒนธรรมของชนชาติอื่นเข้ามาผสมผสานหรือมาลบล้างวัฒนธรรมของตน ในทางตรงข้ามชนชาติที่มีวัฒนธรรมอ่อนแอก็จะถูกวัฒนธรรมของชนชาติอื่นมาแทนที่ ครอบงำกระทั่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนนั้นหายไป วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมามีตัวตนไปทุกหนทุกแห่ง ดังนั้นพาหนะตัวนำที่สำคัญที่

ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมก็คือมนุษย์นั่นเอง ทั้งนี้ใช้วิธีการบังคับ เช่น การประกาศสงครามเข้าครอบครองประเทศที่พ่ายแพ้ การบังคับให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของตน หรือใช้อำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองบังคับให้ปฏิบัติตามด้วยการทำการเผยแพร่โดยตรง การส่งเจ้าหน้าที่หน่วยงานทางวัฒนธรรม ปัจจุบันเรียกว่าทูตทางวัฒนธรรมออกไปเผยแพร่วัฒนธรรมของตนยังถิ่นต่าง ๆ นอกจากนี้การแผ่ขยายของวัฒนธรรมที่เป็นไปโดยปกติธรรมดา เช่น การติดต่อค้าขาย การศึกษา การย้ายถิ่น สื่อสาร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ เป็นต้น บุคคลเข้าไปอยู่ในสังคมใดวัฒนธรรมใดก็ย่อมจะเกิดการเรียนรู้และซึมซับเอาวัฒนธรรมนั้นมาปฏิบัติ ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจหรืออาจเป็นไปเองโดยไม่รู้ตัว เช่น เด็กไทยที่ไปอยู่ในต่างประเทศ เจริญเติบโตในต่างประเทศย่อมรับเอาวัฒนธรรมของประเทศนั้นไว้ทุกอย่าง ทำนองเดียวกันเด็กเชื้อชาติอื่นเข้ามาอยู่ในประเทศไทย เจริญเติบโตในประเทศไทยย่อมรับเอาวัฒนธรรมไทยไว้ด้วย

การที่เราจะรู้ว่าเรารับเอาวัฒนธรรมอื่นมาผสมผสานกับวัฒนธรรมของเราหรือไม่ดูได้จากการที่รับเอาวัฒนธรรมอื่นมาปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในวิถีชีวิต เช่น การดื่มน้ำชา กาแฟ การรับประทานอาหารด้วยตะเกียบ ช้อนช้อน การแต่งกายด้วยชุดสุทสุทสากล การเล่นเครื่องดนตรี และกีฬาบางชนิดที่ไม่ใช่ของไทย เป็นต้น เหล่านี้ได้ชื่อว่าเรารับวัฒนธรรมอื่นมาปฏิบัติแล้วและยังมีอีกหลาย ๆ อย่างที่ถือปฏิบัติกันจนคิดว่าเป็นของคนไทย รูปแบบของการรับวัฒนธรรมมีทั้งการรับเอาโดยไม่เปลี่ยนแปลง และรับเอาโดยเปลี่ยนแปลง การรับวัฒนธรรมมาโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงส่วนมากจะเป็น วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น รถยนต์ รถไฟ เครื่องจักร วิทยุ โทรทัศน์ และวิทยาการใหม่ ส่วนที่รับมาโดยเปลี่ยนแปลง คือ การรับเอาสิ่งที่ดีงามของชนชาติอื่นมาแล้วมาดัดแปลงให้เข้ากับของตน ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม จึงมีลักษณะเป็นการรับเอาวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งมาสู่อีกสังคมหนึ่งเมื่อรับมาแล้วนำมาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม ให้เกิดประโยชน์ให้สอดคล้องเกื้อกูลต่อสภาพชีวิตและสังคม อีกทั้งยังนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นมรดกทางปัญญาให้แก่สังคม ส่วนการแพร่กระจายการแพร่กระจาย (Diffusion) เป็นการนำข่าวสารจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่งหรือจากส่วนหนึ่งไปยังอีกส่วนหนึ่งในสังคมเดียวกัน จึงทำให้วิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว (กว่าวิวัฒนาการทางชีววิทยามาก) ซึ่งส่งผลให้เกิดการแทนที่ การปรับปรุงพัฒนา การแก้ไข และการสูญเสียเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางด้วยวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดต้องสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ตลอดเวลาวัฒนธรรมไทยก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับความต้องการการศึกษา ความรู้ ความรู้สึกนึกคิด และการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมของตน ซึ่งสังเกตได้จากวัตถุและพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นๆ สังคมกับวัฒนธรรมนั้นแม้ว่าจะไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่ก็อยู่ควบคู่กัน ไม่มีสังคมมนุษย์ใดไม่ในอดีตหรือปัจจุบันที่จะอยู่ได้โดยปราศจากวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรม คือ “วิถีชีวิตทั้งมวลของสังคมใดสังคมหนึ่ง” ส่วนสังคม (Society) หมายถึง “กลุ่มคนที่

รวมกันอยู่อย่างมีระเบียบภายใต้วิถีชีวิตแบบใดแบบหนึ่ง” หรือถ้าจะพูดอย่างง่ายก็คือว่าสังคมนั้นประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ มารวมกันเข้า และวัฒนธรรมก็ได้แก่ แนวทางพฤติกรรมที่คนแต่ละกลุ่มยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ด้วยเหตุนี้สังคมและวัฒนธรรมจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะโดยคำจำกัดความมนุษย์ก็คือ “สัตว์ที่มีวัฒนธรรม” (Cultural Animal) ถ้าไม่มีวัฒนธรรมมนุษย์ก็จะมีพฤติกรรมไม่ต่างจากสัตว์ทั่วไป สิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์อื่นก็คือวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสมบัติทางสังคมของมนุษย์โดยเฉพาะมนุษย์ได้รับวัฒนธรรมมาด้วยการเรียนรู้ วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สาเหตุหลักเนื่องจากปัญหาที่มนุษย์ประสบประกอบกับความต้องการของมนุษย์เปลี่ยนไป สาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจำแนกออกเป็นข้อย่อย ๆ ได้ดังนี้

1.4.1 เนื่องจากการทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อปรุงแต่งวัฒนธรรมสังคมของตนให้เจริญงอกงามขึ้น มีการคิดค้นวัฒนธรรมใหม่ มีการปรับปรุงดัดแปลงวัฒนธรรมเดิมให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน

1.4.2 การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ได้แก่ สภาพของดินฟ้าอากาศ ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น ความเสื่อมคุณภาพของเนื้อดิน น้ำท่วม ลมพายุ ความแห้งแล้งและความหนาวเย็น การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติกระตุ้นให้มนุษย์ประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น ผลิตปุ๋ยเพื่อให้เนื้อดินอุดมสมบูรณ์ ประดิษฐ์เครื่องปรับอากาศ เพื่อขจัดความร้อนอบอ้าวของอากาศทำให้วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป

1.4.3 การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ โดยเหตุที่มนุษย์มีเชาว์ปัญญาสูงความนึกคิดของมนุษย์จึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง จึงมีคำกล่าวว่ามีมนุษย์เป็นทาสของความนึกคิดของตนเองอยู่ตลอดเวลา คำกล่าวนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ เมื่อมนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการของตนที่เพิ่มขึ้นโดยลำดับ เช่น คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ และวิธีการใหม่ ๆ ขึ้นมา อันเป็นผลให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

1.4.4 การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมมนุษย์ย่อมไม่อยู่คงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา เช่น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้มีการแข่งขันกันสูงขึ้นตลอดจนการขัดแย้งระหว่างชนชั้น (Class Conflict) เพิ่มมากขึ้นอันเป็นปัญหามนุษย์จึงต้องหาวิธีการและสร้างระเบียบปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหายุ่ยาคดังกล่าว วัฒนธรรมของมนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

1.4.5 การแลกเปลี่ยนหิบบัฒนธรรม มนุษย์ในสังคมต่าง ๆ มีการติดต่อสื่อสารอยู่ตลอดเวลา ปัจจุบันการคมนาคมติดต่อถึงกันเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็วการแลกเปลี่ยนหิบบัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง

1.4.6 วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้จากพัฒนาการของความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สังคมสร้างขึ้นเองหรือรับเอาจากสังคมอื่นมาใช้ เช่น การที่ผู้คนมีความรู้มากขึ้นทำให้เปลี่ยนทัศนคติเดิมและความเชื่อเดิม

1.4.7 วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากความประสงค์ของผู้มีอำนาจในสังคม ดังตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกาย และด้านอื่นๆ ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม อดีตนายกรัฐมนตรีของไทย เมื่อประมาณ พ.ศ. 2481-2487

1.4.8 เนื่องจากการมองเห็นประโยชน์และความจำเป็นของสิ่งนั้น ๆ ทำให้ผู้คนรับเอาวัฒนธรรมนั้น ๆ มาใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น เมื่อมีประชาชนมากขึ้นก็ต้องอาศัยการผลิตแบบอุตสาหกรรม การใช้เครื่องมือเครื่องจักรช่วยในการผลิต การผลิตระบบโรงงาน (Factory System) จึงเกิดขึ้น

นักปราชญ์โลกตะวันตกและตะวันตกยึดถือว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสภาพการณ์ที่เป็นปกติธรรมดา ทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึง อนิจจัง อันเป็นความไม่เที่ยงแท้แปรเปลี่ยนอยู่เสมอ เช่นเดียวกันกับวัฒนธรรมที่มีการปรับและเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา

1.5 วัฒนธรรมท้องถิ่น (อัมรา พงศาพิชญ์, 2549, หน้า 28-39) การศึกษาเรื่องชนชาติและชาติพันธุ์ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ปัจจุบันการศึกษาเรื่องกลุ่มเชื้อชาติยังไม่มีข้อยุติและคำนิยามของคำว่าเชื้อชาติ (Race) สรุปโดยสังเขปว่าเป็นกลุ่มที่มีลักษณะทางกายภาพคล้ายคลึงกัน ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น การแบ่งในระดับที่กว้างที่สุดคือการแบ่งกลุ่มเชื้อชาติเป็นกลุ่มใหญ่ๆ คือ Negroid Mongoloid Caucasoid australoid และ Popynesian แต่ในระดับย่อยยังสามารถแบ่งประเภทได้ เช่น ชาวมองโกลลอยด์ มีคนจีน คนไทย คนพม่า คนยวน บางคนเรียกกลุ่มย่อยนี้ว่ากลุ่มชนชาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ในทางมานุษยวิทยาคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group) หมายถึง กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบสายจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นกลุ่มย่อยของกลุ่มเชื้อชาติ ข้อเหมือนกันคือการสืบสายหรือความสัมพันธ์ทางชีวภาพ และสายเลือด

เมื่อนักวิชาการสาขาอื่นพูดถึงเรื่องชนชาติมักใช้ในการความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ ในระยะเมื่อประชากรมีน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ตั้งรกรากกระจายอยู่ทั่วไป ข้อแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มมิให้เห็นจากกันได้ แต่เมื่อเกิดการแพร่กระจายของกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมและมีการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เป็นเหตุให้ข้อแตกต่างก็จะน้อยลง ตลอดจนการแพร่กระจายของระบบความเชื่อและศาสนาเป็นตัวอย่างที่เห็นชัดมากในแถบเอเชียอาคเนย์ เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาพูดต่างกันได้รับวัฒนธรรมฮินดู และพุทธอย่างกว้างขวาง เมื่อมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งจึงค่อยๆ กลายเป็นวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่รับความเชื่อของศาสนาพุทธและฮินดูไปด้วย เมื่อเริ่มมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน การศึกษาเรื่องชนชาติที่ชัดเจน

หรือค่อนข้าง “บริสุทธิ์” จึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ธิดา สารยา (อ้างถึงใน อัมรา พงศาพิชญ์, 2549, หน้า 29) กล่าวถึงสังคมวัฒนธรรมทวารวดีว่า “เราไม่อาจกล่าวอย่างง่ายๆ ได้ว่าประชาชนระยะแรกในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นคนมอญ ตามการจำแนกเชื้อชาติในปัจจุบัน และนั่นย่อมหมายความว่ากลุ่มชนที่เราเรียกว่า “พวกมอญ” ต้องเป็นกลุ่มชนหนึ่งในหลายๆ กลุ่มที่ประสมปนกันกับเผ่าอื่นสร้างแบบแผนทางวัฒนธรรมและแบบแผนทางภาษาอย่างร่วมกันจนกระทั่งได้กลายเป็นชนพื้นเมือง ตั้งหลักแหล่งอยู่ในอาณาพุกาม และทวารวดี ตลอดจนปริมณฑลใกล้เคียง อย่างน้อยการปรากฏคำจารึกเรียกชนกลุ่มอื่นที่มีฐานะต่างกันออกไปก็เป็นเครื่องยืนยันได้อย่างดีว่าถิ่นฐานของพวกมอญมีชนอื่นร่วมอาศัยอยู่ด้วย แต่ยังไม่มีการจำแนกประเภทของกลุ่มชนและชนชาติที่ชัดเจน” วัฒนธรรมใหม่ที่แพร่กระจายเข้ามาสู่สังคมเดิมมีหลายรูปแบบ สมัยโบราณมักเป็นวัฒนธรรมที่มีระบบความเชื่อและศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญแต่หลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุคล่าอาณานิคม วัฒนธรรมใหม่กล่าวคือวัฒนธรรมตะวันตกที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นองค์ประกอบหลักส่งเสริมให้เกิดการผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมนำแนวคิดเรื่องการพัฒนาแบบทุนนิยมมาเผยแพร่รูปแบบความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมจึงมีหลากหลาย

ในยุคศตวรรษที่ 20 ประเทศมหาอำนาจสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมอื่นนอกจากตนเอง เพื่อจะได้สร้างปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับชุมชนหรือสังคมที่ตนอยากเกี่ยวข้องกับ รัฐบาลสหรัฐอเมริกาสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับอินเดียแดงเพราะคนผิวขาวได้อพยพไปยังทวีปอเมริกาและครอบครองที่ดินที่อินเดียแดงเคยอยู่ รัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสสนใจเรียนรู้เกี่ยวกับคนพื้นเมืองภายใต้อาณานิคมของตนโดยมีเหตุผลเพื่อประโยชน์ในการปกครองและประโยชน์ทางเศรษฐกิจ นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาเมื่อมหาอำนาจถูกบีบคั้นให้เอกราชแก่ประเทศใต้อาณานิคมวัตถุประสงค์ทางด้านเศรษฐกิจได้ปรากฏชัดเป็นวัตถุประสงค์หลัก

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่าปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดในสมัยโบราณซึ่งครอบคลุมระยะเวลาหลายร้อยปี มีผลทำให้เกิดการปรับตัวและการผสมผสานทางวัฒนธรรมจำนวนมาก แต่มีกรณีของการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองจนเกิดศึกสงครามอยู่ด้วยเช่นกัน ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมยังอยู่ในช่วงของการปรับตัวซึ่งมีทั้งการยอมรับและปฏิเสธซึ่งกันและกัน ขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน การศึกษาเรื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านจะช่วยให้เข้าใจกันได้ดีขึ้น

ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา เมื่อกระแสพัฒนาแบบทุนนิยมแพร่กระจายไปทั่วโลกเกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากสังคมตะวันตกสู่ประเทศด้อยพัฒนาและเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร เกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมของสังคมประเทศด้วยพัฒนา คำอธิบายชุดหนึ่งก็คือเทคโนโลยีสมัยใหม่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่เดิม จึงเกิดความสนใจศึกษาเรื่องนี้ในวงการวิชาการบางกลุ่ม สุดท้ายเมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ขยายตัวอย่าง

รวดเร็วในลักษณะที่คนคนท้องถิ่นตั้งรับไม่ทัน ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมจะกลายเป็นปัญหาที่รุนแรง นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งจึงคิดว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านน่าจะเป็นทางเลือกสำหรับ คนที่ไม่ต้องการวัฒนธรรมใหม่ การฟื้นฟูองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงเป็นเรื่องที่ได้รับการส่งเสริมแนวคิดเรื่องเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธของชุนมากเกอร์ (Schumacher) นับเป็นตัวอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่นคือระบบความเชื่อทางศาสนาที่มีอยู่เดิม ที่สามารถนำมา ตอบโต้การพัฒนาแบบทุนนิยมที่ประเทศตะวันตกพยายามเผยแพร่ แนวคิดนี้ชี้ชวนให้ชาวพุทธหันมา วิเคราะห์ระบบความเชื่อเดิมของตนเพื่อหาคุณลักษณะที่เหมาะสมและควรนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้น การศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน (Indigenous Knowledge) ได้รับความสนใจในกลุ่มผู้ที่ทำงาน พัฒนา เพื่อประสานความรู้ทางวิทยาศาสตร์กับความรู้พื้นบ้านเข้าด้วยกัน และอาจนำความรู้พื้นบ้าน มาใช้ประโยชน์ได้ด้วยที่เห็นได้ชัดคือ การใช้สมุนไพร ในการรักษาโรคซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งอาจเรียกรวมกันว่า “ศิลปวัฒนธรรม” นอกจากจะช่วยให้เข้าใจสภาพ ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตและความเชื่อแล้ว เมื่อวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งจะค้นหาโครงสร้างพื้นฐานทาง ความคิดและทฤษฎีความรู้ของคนในสังคมนั้นได้

2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.1 ความหมายของการท่องเที่ยว การเดินทางเป็นพฤติกรรมเกิดขึ้นคู่กับกับมนุษย์ตั้งแต่ สมัยดึกดำบรรพ์ เริ่มตั้งแต่การเดินทางเร่รอนเพื่อหาถิ่นฐานใหม่เป็นที่ทำกินที่ดีกว่าเดิม ปลอดภัย กว่าเดิมหรือการหลีกเลี่ยงความแออัด เมื่อตั้งถิ่นฐานได้แล้วจะเริ่มมีการเดินทางเพราะอยากอยากเห็น ความแปลกใหม่ของสถานที่ ความลึกลับของธรรมชาติ จึงพัฒนาการเดินทางเพื่อการเรียนไปเป็นวัตถุประสงค์ ปลายทางตามยุคสมัย ซึ่งมีความเจริญทางศิลปวิทยาการและสังคมที่แตกต่างกัน มีความเจริญและ ตกต่ำบ้าง แต่ก็ไม่มีอะไรมาหยุดยั้งความเจริญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ เพราะเริ่มจากคนบางคน ไปสู่กลุ่มภาพลักษณ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นกับการท่องเที่ยว สุวัฒน์ จูธารณ์ และเจริญญา เจริญสุกใส (2548, หน้า 71) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยว (Tourism) และการเดินทาง (Travel) มีการใช้ในความหมายเดียวกันสลับปะปนกัน หน่วยงานที่ใช้คำว่า การท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ใช้ชื่อในภาษาอังกฤษว่า Tourism Authority of Thailand ในขณะที่ หน่วยงานบางแห่งใช้คำว่า การเดินทาง (Travel) เช่น องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชีย แปซิฟิก ใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า Pacific Asia Travel Association (PATA) หรือองค์การท่องเที่ยว ระหว่างประเทศ ซึ่งจัดตั้งขึ้นหลังสงครามโลกที่สองใช้ชื่อว่า International Union of Official Travel Organization (IUOTO) ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นองค์การท่องเที่ยวโลกหรือชื่อภาษาอังกฤษว่า World Tourism Organization (WTO) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 และใช้มาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจะเห็น

ได้ว่าการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเดินทาง อย่างไรก็ตามแม้คำว่าการท่องเที่ยวและการเดินทางจะใช้สลับกันจนเกือบมีความหมายเดียวกันข้างต้น แต่การเดินทางบางประเภทก็ไม่นับว่าเป็นการท่องเที่ยว ทั้งนี้เป็นไปตามข้อตกลงระหว่างนักวิชาการทางการท่องเที่ยวขององค์การท่องเที่ยวระหว่างประเทศซึ่งกำหนดว่าการเดินทางที่เป็นการท่องเที่ยวจะต้องมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว การเดินทางนั้นเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ ด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

หากจะมองให้ครอบคลุมกระบวนการของคำว่าการท่องเที่ยวทั้งหมด จะต้องพิจารณาในส่วนของผู้ให้บริการ หรืออำนวยความสะดวกในการเดินทางประกอบด้วย กล่าวคือ การท่องเที่ยวหมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์ต่างๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจและบริการต่างๆ รวมทั้งรัฐบาลประเทศเจ้าภาพและประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องอยู่ในกิจกรรมหรือกระบวนการในการดึงดูด ด้วยการให้การให้การต้อนรับที่อบอุ่นเปี่ยมไมตรีจิตแก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือน ดังนั้นหากจะอธิบายคำว่า การท่องเที่ยวให้ครอบคลุมจึงต้องพิจารณา 4 ประการหลักต่อไปนี้ (สุวัฒน์ จูฑากรณ์ และจริญญา เจริญสุกใส, 2548, หน้า 71)

2.1.1 นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน คือ ผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวเพื่อหาประสบการณ์ที่สามารถรับรู้ได้ด้วยกายสัมผัส และจิตใจ โดยมีจุดประสงค์ในการเดินทางของนักท่องเที่ยวดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไป

2.1.2 ธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คือ ธุรกิจที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะได้ผลกำไรจากการขายสินค้าและบริการให้แก่นักท่องเที่ยว

2.1.3 ภาครัฐบาลที่ดูแลการท่องเที่ยว คือองค์กรของรัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมดูแลการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามนโยบายที่รัฐบาลวางไว้ รัฐบาลในหลายประเทศส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวเป็นแหล่งสร้างความมั่งคั่งให้กับเศรษฐกิจของประเทศ อันเกิดจากรายได้ที่ธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้รับ ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว

2.1.4 ชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว คือ ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่เป็นพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยว นอกจากจะมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าบ้านที่ดีเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวแล้วบางโอกาสยังเป็นหน่วยที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวโดยตรงเมื่อประชาชนเข้ามาทำงานเป็นพนักงานส่วนหนึ่งของธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

กล่าวโดยสรุปการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์ ที่ไม่ใช่เพื่อการหารายได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดปรากฏการณ์และความสัมพันธ์จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

บุคคลที่เดินทาง (นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน) ธุรกิจในการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ผลิตสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ภาครัฐบาลที่ดูแลการท่องเที่ยว และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว

2.2 ความสำคัญของการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวมีความสำคัญทั้งต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม ดังนี้

2.2.1 ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจของประเทศ การที่ผู้คนได้เดินทางท่องเที่ยวจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งก่อให้เกิดภาพของการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ โดยในทุกขั้นตอนหรือกระบวนการการเดินทางของแต่ละบุคคลในแต่ละช่วงย่อมต้องมีการใช้จ่ายเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการใช้จ่ายช่วงก่อนการเดินทาง ซึ่งมีการเตรียมอุปกรณ์สัมภาระในการเดินทางท่องเที่ยว เช่น อาหารแห้ง อุปกรณ์เดินป่า เป็นต้น ค่าตรวจสอบสภาพรถยนต์ก่อนการเดินทาง หรือการใช้จ่ายในระหว่างการเดินทาง เป็นค่าพาหนะ ค่าที่พัก ค่าอาหาร หรือแม้กระทั่งค่าใช้จ่ายภายหลังการเดินทาง เช่น ค่าล้างอัดรูป ค่าตรวจสอบสภาพรถยนต์ภายหลังการเดินทาง เป็นต้น กระบวนการของกิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดธุรกิจที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง ทั้งธุรกิจที่ได้รับผลโดยตรงจากนักท่องเที่ยวและธุรกิจที่ได้รับผลโดยอ้อม เช่น ธุรกิจที่พักแรม เป็นธุรกิจที่ได้รับผลโดยตรงจากนักท่องเที่ยว จึงจัดได้ว่าได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวโดยตรง ในขณะที่การประกอบธุรกิจที่พักแรมต้องอาศัยบริษัทก่อสร้างในการสร้างที่พัก และบริษัทก่อสร้างต้องซื้ออุปกรณ์การก่อสร้างจากร้านจำหน่ายอุปกรณ์ก่อสร้าง และต้องใช้แรงงานสถาปนิก และวิศวกรในการก่อสร้าง โดยบริษัทก่อสร้าง ร้านจำหน่ายอุปกรณ์ก่อสร้าง แรงงานสถาปนิก และวิศวกรที่มีส่วนในการก่อสร้างที่พักแรม แม้จะไม่ได้ติดต่อธุรกิจกับนักท่องเที่ยวโดยตรง แต่ก็ได้รับผลพวงจากการท่องเที่ยวที่สร้างงานและสร้างรายได้ในทางอ้อม ในส่วนนี้จึงนับเป็นผลกระทบทางเศรษฐกิจโดยอ้อมที่ได้รับจากการท่องเที่ยวหากพัฒนาการท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้นก็ย่อมจะมีผลกระทบต่อการกระจายโอกาสและรายได้ทางเศรษฐกิจต่อภาคธุรกิจอย่างกว้างขวาง นอกจากการท่องเที่ยวจะมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจในระดับพื้นฐานดังกล่าวแล้ว ในการศึกษาเชิงเศรษฐศาสตร์การท่องเที่ยว ยังพบว่า การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศในแง่ของการสร้างเงินตราต่างประเทศ ความสำคัญต่อดุลการค้าและบริการของประเทศ การสร้างผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) การกระจายรายได้ การจ้างงาน และการลงทุนของประเทศ

2.2.2 ความสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากการท่องเที่ยวมีความเคลื่อนไหวของผู้คนจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง อันเกิดความต้องการของมนุษย์ที่เดินทางเพื่อแสวงหาการพักผ่อน หรือเพื่อความบันเทิง หรือเพื่อจุดประสงค์อื่นๆ ในทางสังคมการท่องเที่ยวจึงมีความเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขดังที่สำคัญ คือ การท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนแปลกหน้า 2 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าบ้าน และผู้มาเยือน ซึ่งมีการเกี่ยวข้องกับการพบปะสังสรรค์กันระหว่างวัฒนธรรม

ชนชาติวิถีชีวิต ภาษา ระดับของฐานะทางสังคมที่แตกต่างกัน การท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของผู้มาเยือนที่พยายามปลดปล่อยตัวเองจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่กดดันในชีวิตประจำวัน และเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของกลุ่มผู้เป็นเจ้าของบ้านที่จะต้องพยายามประสานความสมดุลระหว่างผลได้ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวเกี่ยวกับต้นทุนทางสังคมที่เจ้าบ้านจะต้องสูญเสียไปกับการท่องเที่ยว ระดับความขัดแย้งหรือความเหลื่อมล้ำระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือนขึ้นอยู่กับความเหมือนหรือความแตกต่างในด้านระดับมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ จำนวนผู้มาเยือนในแต่ละครั้ง ระดับความสามารถที่ผู้มาเยือนจะพยายามปรับตัวให้เข้ากับประเพณีท้องถิ่นได้ (สุวัฒน์ จูธากรณ์ และจริญญา เจริญสุกใส, 2548, หน้า 83) ได้กล่าวถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมในทางบวก ดังนี้

1) การท่องเที่ยวสร้างสันติภาพให้แก่โลก ในเชิงอุดมคติสูงสุดของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อความสำคัญทางสังคมนั้น คือ วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวที่ต้องการให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างคนต่างท้องถิ่น ต่างวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่ความเข้าใจกันระหว่างประเทศ และเกิดสันติภาพของโลกในที่สุด การท่องเที่ยวจึงเป็นเสมือนสื่อนำไปสู่สันติภาพของโลก เสริมสร้างความเป็นมิตรไมตรีระหว่างประเทศ และเชื่อมโยงโลกทั้งโลกเข้าไว้ด้วยกัน

2) การท่องเที่ยวช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวมีส่วนช่วยกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเกิดความสามัคคี ในการช่วยเหลืออนุรักษ์ฟื้นฟูขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นทรัพยากรอันมีค่าของท้องถิ่นเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เนื่องจากปัจจุบันนักท่องเที่ยวต้องการได้สัมผัสวัฒนธรรมที่มีความเป็นของแท้มากขึ้น การจัดแสดงทางวัฒนธรรมกลับถูกมองว่าเป็นของเทียม และนักท่องเที่ยวบางรายปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ การรื้อฟื้นของเก่ากลับมาอีกครั้ง เช่น ผู้หญิงของชาวอารายา (Araya) ในรัฐคูนา ประเทศปานามา ได้กลับมาให้ความสนใจกับการเย็บชุดพื้นเมืองอีกครั้ง เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ภายหลังจากที่วิถีชีวิตแบบนี้ได้สูญหายไปแล้ว หรือการที่โรงละครหลายแห่งในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ยังสามารถดำเนินกิจการอยู่ได้ เพราะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่ต้องการเข้ามาดูละครเวทีดั้งเดิมที่ขึ้นชื่อของอังกฤษ สำหรับกรณีประเทศไทย เช่น การอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ที่ได้รับการยกย่องเป็นมรดกโลก อาทิอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย สุโขทัย กำแพงเพชร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา หรือการรักษาประเพณีดั้งเดิม อาทิ ลอยกระทง สงกรานต์ เป็นต้น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทย ที่สามารถสร้างชื่อเสียงและดึงดูดให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาร่วมงานประเพณีเหล่านี้อย่างหนาแน่นทุกปี นอกจากนี้ในส่วนของการฟื้นฟูประเพณีเก่าๆ ตัวอย่างการรื้อฟื้นพิธีเช่นหนังปะกำหรือตำนานพระหมอเฒ่าของชาวกุย จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งจัดขึ้นในเดือนเมษายน โดยนอกจากจะได้ผลต่อการท่องเที่ยวแล้ว ในทางอ้อมยังช่วยให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจต่อจารีตประเพณีดั้งเดิมของบรรพบุรุษ และสามารถเลือกสรรสิ่งดีงามจากอดีตมาเป็นเครื่องมือนำทางชีวิตในปัจจุบันให้เยาวชนรุ่นหลังได้ด้วย

3) การท่องเที่ยวทำให้ประชาชนเกิดความรัก และภาคภูมิใจในท้องถิ่น วัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เข้มแข็ง นอกจากจะสามารถนำมาเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเพื่อนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวแล้ว ในอีกแง่มุมหนึ่งยังทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจที่สร้างสรรค์และพัฒนาสิ่งดีๆ ให้แก่ท้องถิ่นของตน อันเป็นการลดปัญหาการย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานนอกสถานที่และปัญหาความแออัดทางสังคมตามมาด้วย

4) การท่องเที่ยวส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพจิตที่ดี เนื่องจากผู้คนได้มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ อันเป็นหนทางหนึ่งที่จะหลีกเลี่ยงจากสภาพแวดล้อมชีวิตประจำวันที่ตั้งเครียดจากการทำงาน ภาวะกดดันทางสังคมซึ่งส่งผลให้ประชาชนมีสุขภาพจิตที่ดีซึ่งช่วยลดปัญหาทางสังคมในทางอ้อม

5) การท่องเที่ยวช่วยให้ประชาชนรู้จักการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นมาผลิตเป็นสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกขาย ซึ่งนอกจากจะเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นด้วย

6) การท่องเที่ยวเสริมสร้างพื้นฐานของสังคมที่ดี ในด้านความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเป็นเจ้าบ้านที่ดี และการยิ้มแย้มแจ่มใส เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว ซึ่งพื้นฐานของสังคมที่ดีในลักษณะนี้เป็นปัจจัยหลักที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี โดยหลายประเทศได้หันมาให้ความสำคัญกับปัจจัยนี้ เช่น ประเทศสิงคโปร์พยายามรณรงค์ให้ประชาชนในประเทศยิ้ม ในขณะที่ประเทศไทยก็ใช้ยิ้มสยามเป็นจุดขายสำคัญทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้จากงานวิจัยทางการท่องเที่ยวหลายฉบับของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้แสดงให้เห็นว่า อรรถาธิบายมิติ รอยยิ้ม ความมีน้ำใจของคนไทยเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศเลือกเดินทางกลับมาประเทศไทยอีกครั้ง

2.2.3 ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับสูง ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องดังกล่าว ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงได้รับการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดี ทั้งนี้ได้มีความพยายามเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวอย่างเข้มข้น โดยการรณรงค์ให้ประชาชนหันมาให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและธรรมชาติในท้องถิ่นให้อยู่มาขึ้นตลอดจนการออกมาตรการต่างๆ เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น โรงแรมขนาดใหญ่จะต้องมีการจัดทำแบบประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เช่น ELA (Environmental Impact Assessment) เพื่อลดปัญหาน้ำเสียที่เกิดจากสถานที่พักแรม เป็นต้น ในปัจจุบันประเทศทั่วโลกที่เห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ร่วมกันศึกษาวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่โดยให้สอดคล้องกับธรรมชาติและทำลายสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุดภายใต้โครงการ โลกสีเขียว (Green Globe) ของสมาคมการเดินทางท่องเที่ยวโลก ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมโครงการนี้เช่นกัน โดยใช้พื้นที่เกาะสมุยเป็นโครงการนำร่องตามแนวคิดดังกล่าว นอกจากนี้

ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (Eco-Tourism) เพื่อการท่องเที่ยวธรรมชาติอย่างถูกวิธี และเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) ซึ่งรวมถึงการวางแผนการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) แต่ละพื้นที่ต่อการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่เพื่อนักท่องเที่ยวจะเข้าถึงธรรมชาติได้ โดยป้องกันไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงธรรมชาติที่บอบบาง การสร้างแนวปฏิบัติ (Code of Conduct) ให้แก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการขึ้นทะเบียนบริษัทท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์เชิงอนุรักษ์ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และมาตรการในการตรวจสอบบริษัทนำเที่ยว จึงกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นตัวผลักดันให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญและให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์และรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

2.3 ปัจจัยเชิงลบที่เกิดจากการท่องเที่ยว แม้การท่องเที่ยวจะมีความสำคัญทางด้านบวกต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่ในขณะเดียวกัน หากขาดการจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีระบบและทิศทางที่ถูกต้องแล้ว การท่องเที่ยวก็อาจจะสร้างปัญหาต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกัน ซึ่งกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวมีลักษณะที่เป็นทวิลักษณ์ในตัวของตนเอง ปัจจัยเชิงลบที่เกิดจากการท่องเที่ยว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมมีดังนี้

2.3.1 ความไม่เสมอภาคในการพัฒนาและกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ กล่าวคือพื้นที่ที่มีทรัพยากรเหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นพื้นที่ทางการท่องเที่ยวมักจะได้รับความสนใจทั้งจากภาครัฐและเอกชนในการเข้าไปลงทุนพัฒนาพื้นที่นั้นๆ โดยรัฐจะทุ่มงบประมาณไปในการสร้างหรือปรับปรุงสาธารณูปโภคที่จะเป็นต่อการท่องเที่ยว เช่น ถนน สนามบิน เช่นเดียวกับภาคเอกชนที่จะเข้าไปลงทุนทำธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นเป็นจำนวนมากตรงกันข้ามกับพื้นที่ที่ขาดทรัพยากรหรือความน่าสนใจทางการท่องเที่ยว มักจะไม่ได้รับการเหลียวแลจากภาครัฐและเอกชนในการเข้าไปลงทุนพัฒนาพื้นที่นั้นๆ ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาทางเศรษฐกิจของแต่ละพื้นที่ ส่งผลให้การกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ในประเทศ

2.3.2 ค่าครองชีพและราคาที่ดินในพื้นที่ท่องเที่ยวสูงกว่าพื้นที่อื่นๆ เนื่องจากในพื้นที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเข้าไปท่องเที่ยวสูง ทำให้เกิดการขึ้นราคาสินค้าอุปโภคบริโภคเพื่อสร้างกำไรในระดับสูง นอกจากนี้พื้นที่ท่องเที่ยวก็มักจะได้รับความสนใจจากบุคคลภายนอกท้องถิ่นที่กำลังซื้อในระดับสูง ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จะเข้ามาซื้อและครอบครองที่ดินในท้องถิ่นเพื่อประกอบธุรกิจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ทำให้เกิดการขึ้นราคาและเก็งกำไรที่ดินในพื้นที่

2.3.3 คนในท้องถิ่นอาจไม่ได้รับประโยชน์อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย หากธุรกิจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอาศัยแรงงานหรือการลงทุนจากคนนอกพื้นที่มากเกินไป เนื่องจากธุรกิจดังกล่าวต้องอาศัยแรงงานที่มีความรู้ ความชำนาญเฉพาะด้าน โดยเฉพาะด้านการใช้ภาษาต่างประเทศ

ทำให้บางครั้งเกิดการจ้างแรงงานจากต่างประเทศหรือแรงงานนอกพื้นที่ที่มีความสามารถดังกล่าวมากกว่าคนในพื้นที่ นอกจากนี้ธุรกิจใต้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังต้องอาศัยเงินในการลงทุนจำนวนมากซึ่งในบางพื้นที่ประชาชนประชาชนท้องถิ่นอาจไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะลงทุนเองได้ทำให้ธุรกิจในพื้นที่ส่วนใหญ่ตกเป็นของคนต่างถิ่น ในขณะที่เข้ามาใช้ทรัพยากรหรือแรงงานในพื้นที่ แม้บางส่วนหนึ่งธุรกิจดังกล่าวจะก่อให้เกิดการสร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่คนในพื้นที่ แต่ผลกำไรส่วนใหญ่กลับตกเป็นของคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาลงทุน

2.3.4 ทรัพยากรในท้องถิ่นลดน้อยลงหรืออาจขาดแคลน การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการแย่งชิงกันใช้ทรัพยากรระหว่างคนในท้องถิ่นกับคนนอกพื้นที่ กล่าวคือ ทรัพยากรในบางพื้นที่จะมีเพียงพอเฉพาะสำหรับคนในพื้นที่ แต่เมื่อเกิดการพัฒนาหรือการค้าในธุรกิจใต้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ ทำให้ต้องใช้ทรัพยากรในพื้นที่นั้นมากขึ้น เพื่อรองรับคนนอกพื้นที่ ซึ่งหมายรวมถึงผู้ประกอบการธุรกิจที่เข้ามาลงทุนและนักท่องเที่ยว จึงทำให้เกิดการขาดแคลนทรัพยากร และอาจเกิดการแย่งชิงทรัพยากรในพื้นที่ได้

2.3.5 ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในบางพื้นที่ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีพัฒนาการและความเจริญตามฤดูกาลท่องเที่ยว ทำให้ธุรกิจไม่สามารถหารายได้จากการท่องเที่ยวได้ตลอดปี กล่าวคือ เมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ซึ่งในช่วงนี้จะเกิดการจ้างงานและสร้างรายได้เข้าสู่พื้นที่ในระดับสูง แต่เมื่อหมดฤดูกาลท่องเที่ยวแล้ว ก็อาจทำให้เกิดปัญหาการว่างงานและรายได้ในพื้นที่ลดน้อยลง

2.3.6 การท่องเที่ยวทำให้เงินตราไหลออกนอกประเทศ ผลกระทบในลักษณะนี้เกิดจาก 2 ลักษณะ ได้แก่ การที่บริษัทข้ามชาติเข้ามาลงทุนด้านการท่องเที่ยวในอีกประเทศหนึ่ง ทำให้ผลกำไรส่วนหนึ่งรั่วไหลออกไปสู่ตลาดต่างประเทศ และเกิดจากการที่ประชาชนในประเทศเดินทางออกไปเที่ยวยังต่างประเทศ ทำให้เกิดรายจ่ายทางการท่องเที่ยวออกไปนอกประเทศ

2.3.7 การท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดการเสียเปรียบดุลการค้าที่เกิดจาก 2 ลักษณะ ได้แก่ การที่ธุรกิจใต้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวนำสินค้าจากต่างประเทศเข้ามารองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว มากกว่าใช้สินค้าภายในประเทศ และเกิดจากการที่ประชาชนในประเทศเดินทางไปท่องเที่ยวและใช้เงินตราในต่างประเทศมากกว่าการที่นักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและใช้จ่ายในประเทศ

2.3.8 การอพยพย้ายถิ่น การแย่งงาน และความแออัดในพื้นที่ ปัญหาในลักษณะนี้เป็นผลต่อเนื่องมาจากผลได้ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว กล่าวคือในพื้นที่ที่มีอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมักจะมีการจ้างงานและมีรายได้สูง ทำให้แรงงานนอกพื้นที่ไม่มีงานทำอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในพื้นที่ดังกล่าวมากขึ้น ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาการแย่งงานกันทำและปัญหาชุมชนแออัด ตัวอย่างในประเทศฟิลิปปินส์มีการลงทุนก่อสร้างโรงแรมจำนวนมาก ทำให้เกิดการทะเลาะของ

ประชาชนจำนวนมากเข้ากรุงมะนิลา เพื่อหางานทำส่งผลให้เกิดปัญหาการแย่งงานกับคนในท้องถิ่น จึงทำให้รัฐต้องออกมาตรการควบคุมจำนวนประชากรในพื้นที่ โดยคัดคนออกพื้นที่ออก สร้างความไม่พอใจแก่ชาวฟิลิปปินส์ หรือในประเทศไทยที่มีแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวนมากอพยพย้ายถิ่นไปหางานทำในแหล่งท่องเที่ยว เช่น พัทยา ภูเก็ต เป็นจำนวนมาก เป็นต้น

2.3.9 การขัดแย้งระหว่างคนท้องถิ่น กับคนนอกพื้นที่ ปัญหานี้อาจเกิดขึ้นหากคนนอกพื้นที่ ซึ่งหมายรวมทั้งนักลงทุนต่างถิ่นและนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่เข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นอย่างแท้จริง หรือปฏิบัติตนเองตามความเคยชินในวัฒนธรรมของตนเอง แต่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ไปเยือน อันอาจแสดงถึงความไม่เคารพในสถานที่ ไม่ให้เกียรติแก่ชุมชน เช่น การแต่งกายไม่สุภาพเข้าไปในศาสนาสถาน การปิ่นปายขึ้นไปถ่ายภาพคู่กับรูปเคารพทางศาสนา พฤติกรรมเหล่านี้ทำให้คนท้องถิ่นไม่พอใจ และไม่ต้อนรับ จนอาจเกิดการต่อต้าน ขับไล่ได้ในที่สุด นอกจากสาเหตุดังกล่าวแล้ว การแย่งกันใช้ทรัพยากรระหว่างคนในท้องถิ่นและคนนอกพื้นที่ อาจก่อให้เกิดทางสังคมตามมาเช่น การห้ามบุคคลที่มีเชื้อชาติเข้ามาพักในโรงแรมใช้พื้นที่ชายหาดสาธารณะ หน้าโรงแรม เป็นต้น

2.3.10 ปัญหาทางสังคมไม่ว่าจะเป็นปัญหาอาชญากรรม การฉ้อฉล หลอกลวง ขาดบริการทางการเพศ ยาเสพติด ปัญหาครอบครัว ความไม่ปลอดภัยและปัญหาต่างๆ จากการขยายตัวของสถานเริงรมย์ต่างๆ ถึงแม้ว่าปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งจะเกิดจากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นเองก็ตาม แต่เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเพิ่มขึ้น ปัญหาเหล่านี้ก็อาจจะเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้เกิดการโกงราคา การฉ้อฉล หรือหลอกลวงนักท่องเที่ยวเพื่อหวังผลด้านเงินตรา

2.3.11 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และค่านิยมของท้องถิ่น เช่น การแต่งกายหรือการประพฤติตนเลียนแบบตะวันตกของคนในท้องถิ่น ทำให้ขาดเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น หรือการนำเอาวัฒนธรรมในท้องถิ่นมาจัดแสดงเป็นการค้าหรือดัดแปลงเพื่อความบันเทิงของนักท่องเที่ยว รูปแบบของวัฒนธรรมจึงกลายเป็นเพียงสิ่งที่นำมาจัดโชว์แก่นักท่องเที่ยว โดยไม่ได้แสดงออกถึงคุณค่าที่แท้จริงดั้งเดิมของวัฒนธรรมนั้น แต่กลับทำให้วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นลดคุณค่าลงไป

2.3.12 ลดคุณค่าดั้งเดิมของศิลปหัตถกรรม เนื่องจากการผลิตปะหัตถกรรมบางประเภทถูกทำเป็นสินค้าเพื่อรองรับความต้องการจำนวนมากของนักท่องเที่ยว จึงนำไปสู่การผลิตเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตด้วยมือและความประณีต มาเป็นการผลิตด้วยเครื่องจักรกล ซึ่งทำให้ผลผลิตจำนวนมาก แต่ขาดความประณีตทางศิลปะ หรือมีการลอกเลียนแบบงานศิลปะนำมาขายนักท่องเที่ยวในเชิงอุตสาหกรรมจำนวนมากทำให้งานศิลปหัตถกรรมนั้นลดมาตรฐานคุณค่าดั้งเดิมลง

2.3.13 ปัญหาด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุที่การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่ การที่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็น นักพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน ตัวนักท่องเที่ยวเข้าไปใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก ใช้อย่างไม่ถูกต้อง ขาดการวางแผนที่ดีย่อมเกิดผลกระทบตามมา ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญ เช่น ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติมีส่วนทำให้เกิดการใช้พื้นที่ป่าเพื่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น สร้างถนน ที่พักอาศัย อ่างเก็บน้ำ สนามกอล์ฟ พื้นที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ และสันทนาการ ในบางพื้นที่ยังมีการท่องเที่ยวมีการพัฒนามากเท่าไร การบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนหรือเขตอนุรักษ์เพื่อการก่อสร้างโครงการต่าง ๆ เพื่อการท่องเที่ยวก็ทวีมากขึ้น การสูญเสียป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งผลิตทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญย่อมส่งผลกระทบต่อธรรมชาติแวดล้อมอื่นตามมา ไม่ว่าจะเป็นภาวะฝนแล้ง หรือการกัดเซาะของหน้าดิน ทำให้ฝนไหลผ่านอย่างรวดเร็ว เกิดภาวะน้ำท่วมหรือการพัดพาเอาตะกอนหน้าดินลงสู่ที่ลุ่มลุ่มต่ำแม่น้ำลำธาร ทำให้ลำธารตื้นเขินและเกิดการเปลี่ยนแปลงทิศทางการไหลของน้ำ ส่งผลกระทบทั้งทางกายภาพและชีวภาพตามลำดับ นอกจากนี้การสูญเสียป่าไม้ยังส่งผลให้ทัศนียภาพของความสวยงามร่มรื่นของป่าไม้ลดลง ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตลดลง ระบบนิเวศน์ได้รับความกระทบกระเทือน ซึ่งในที่สุดสิ่งเหล่านี้จะย้อนกลับมาส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเดินป่า และการทัศนศึกษาทางชีวภาพ เป็นต้น ผลจากความเสื่อมโทรมดังกล่าวส่งผลต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์ป่า หมายถึง จำนวนและความหลากหลายของสัตว์ป่าลดลงโดยมีสัตว์ป่าบางชนิด เช่น สมันได้สูญพันธุ์ไปแล้ว และมีสัตว์ป่าที่มีเหลืออยู่จำนวนน้อยลงมากจนใกล้จะสูญพันธุ์ เช่น ช้าง กระทิง เสือโคร่ง ควายป่า วัวแดง สมเสร็จ ลิงไอลัวะ นกแว่นสีเทา นกเงือกคอแดง เป็นต้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมและลดจำนวนลง สัตว์ดังกล่าวจึงอยู่ในภาวะเสียสมดุลด้านความเป็นอยู่ นอกจากนี้ยังถูกตามล่าเป็นอาหารป่าสำหรับนักท่องเที่ยวบางกลุ่มอีกด้วย นอกจากนี้การท่องเที่ยวประเภทการตั้งแคมป์ในป่า ส่องสัตว์ ล่าสัตว์ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สถานการณ์ของสัตว์ป่าอยู่ในขั้นวิกฤตและยังได้รับผลกระทบทางอ้อมจากความรู้ไม่ถึงการณ์ของมนุษย์อีกด้วย เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในป่าอุทยานแห่งชาติ โดยการสร้างถนนเพื่อให้พาหนะเข้าถึงสะดวก ทำให้สัตว์ป่าถูกรบกวน หรือการขับรถขับเคลื่อนสี่ล้อ เข้าไปยังป่าลึก ก็อาจทำให้สัตว์ป่าเปลี่ยนเส้นทางการเดินทาง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของสัตว์ป่า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและการเสียสมดุลของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวไม่ได้มีสาเหตุหลักมาจากการท่องเที่ยวเพียงสาเหตุเดียว โดยมีส่วนเกิดจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและระบบโครงสร้างการผลิตที่เอาเปรียบทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวจึงเป็นเพียงหนึ่งในหลายปัจจัยที่มีส่วนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

โดยสรุปกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นเพียงสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยวโดยตรงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม แต่ยังมีองค์ประกอบอื่นที่เข้ามามีส่วนเป็นสาเหตุในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเหล่านี้ด้วย เช่น การเข้ามาของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสารดาวเทียม การพัฒนาทางเศรษฐกิจของภาคอุตสาหกรรมอื่นๆ ซึ่งผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีการเคลื่อนไหวกันอย่างเป็นพลวัต ผลกระทบบางอย่างสามารถเข้ามาเปลี่ยนแปลงหรือทดแทนสิ่งเดิมที่เคยเป็นอยู่ได้ แต่บางอย่างหากเข้าไม่ได้กับท้องถิ่นก็ย่อมเสื่อมสลายไป ความเข้มแข็งของชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการต่อต้านสิ่งที่ไม่เหมาะสมหรือคัดสรรสิ่งที่เหมาะสมกับชุมชนของตน ดังนั้น การวางแผนล่วงหน้าอย่างเป็นระบบในการจัดการผลกระทบของการท่องเที่ยวที่จะสร้างปัญหาต่อแหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง

3. วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว

วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายประการ แต่ละองค์ประกอบมีเสน่ห์ในการกระจายออกไปดึงดูดเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวเข้ามาดูชมศึกษาตามความสนใจ (Micheal Hall, 1988, p.213-214) ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมชั้นสูง (High Culture) เช่น ศิลปะการแสดง และเสน่ห์จากสิ่งที่เป็นมรดกของสังคม เช่น พิพิธภัณฑสถาน และหอศิลป์ วัฒนธรรมพื้นบ้านและเป็นที่นิยมแพร่หลาย (Folk and Popular Culture) เช่น อาหารการกิน หัตถกรรม กีฬา และสถาปัตยกรรม หรือพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์และภาษาธรรมชั้นสูงซึ่งสามารถกำหนดตำแหน่งที่ตั้งและความเสน่ห์ที่เฉพาะเจาะจงลงไปได้ ซึ่งตรงข้ามกับธรรมชาติของวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นที่แพร่หลาย และพหุวัฒนธรรม วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยือน ได้แก่ หัตถกรรม ภาษา ประเพณี เช่น เทศกาล หรือพิธีกรรม อาหารการกิน ศิลปะและดนตรี รวมถึงคอนเสิร์ต จิตรกรรม และประติมากรรม ประวัติและภูมิเขตรวมถึงสิ่งที่มองเห็นให้ระลึกถึงอดีตได้ สถาปัตยกรรมที่อาจเด่นในบริเวณนั้น ศาสนารวมถึงสิ่งที่การเผยให้เห็นได้ ระบบการศึกษา เครื่องแต่งกายและการแต่งกาย กิจกรรมยามว่าง (สมประสงค์ น่วมบุญลือ, 2550, หน้า 12) ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 แสดงวัฒนธรรมระบบความหมายทางสัญลักษณ์

วัฒนธรรมชั้นสูง		วัฒนธรรมพื้นบ้าน		พหุวัฒนธรรมและเป็นที่นิยมแพร่หลาย
มรดก	ศิลปะการแสดง	แบบการดำเนินชีวิต	วัฒนธรรมมวลชน	ชนเผ่า/สัญลักษณ์ชนเผ่า
หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ แหล่งประวัติ- ศาสตร์	ละคร ดนตรี ระบำรำเต้น เหตุการณ์	อาหารการกิน สิ่งแวดล้อมทาง สังคม วิถีชาวบ้าน หัตถกรรมเทศกาล	การซื้อของ ภาพยนตร์ การบันเทิงหยรรษา กีฬา สื่อมวลชน อิเล็กทรอนิกส์ สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน	เทศกาลชนเผ่า งานเฉลิมฉลองของชุมชน เหตุการณ์ทางศาสนา

ที่มา : สมประสงค์ นวมนบุญลือ, 2550, หน้า 13

ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ พฤติกรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม และประเพณีล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจในการท่องเที่ยวได้ ทรัพยากรคือสิ่งที่มีค่าที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นทรัพยากรการท่องเที่ยว คือสิ่งที่มีค่าสำหรับนำมาใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว ดังนั้นทรัพยากรท่องเที่ยวจึงต้องแสดงถึงคุณค่าเพื่อนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวลำดับต่อไปจะกล่าวถึงคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยว

3.1 คุณค่าทรัพยากรการท่องเที่ยว คุณค่าคือสิ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของมนุษย์ คุณค่ามี 2 ลักษณะ คือ คุณค่าแท้และคุณค่าเทียม คุณค่าแท้คือคุณค่าที่มีติดตัวอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ว่าจะนำมาใช้หรือไม่คุณค่านั้นก็ยังคงมีอยู่ เช่น น้ำตกในป่า วิถีชีวิตของชุมชน ย่อมมีคุณค่าอยู่ในตัว ไม่ว่ามนุษย์จะเข้าไปสัมผัสหรือนำมาใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือไม่ก็ตาม ส่วนคุณค่าเทียม คือคุณค่าที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดขึ้น เช่น พิธีกรรมของไทยทรงดำในการเสนเหือน (เช่นผีเรือน) แต่เดิมเป็นคุณค่าแท้ไม่ว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาชมหรือไม่ ชาวไทยทรงดำก็ยังให้คุณค่าในการปฏิบัติสืบต่อกันมา เมื่อนักท่องเที่ยวต้องการชม บางครั้งมีการจัดทำพิธีเสนเหือนเพื่อเป็นการแสดงให้ชม การแสดงนี้ไม่ใช่คุณค่าแท้เป็นคุณค่าเทียมที่สนองต่อวัตถุประสงค์บางอย่างที่มนุษย์กำหนดขึ้นมาเป็นพิเศษทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งในส่วนที่เห็นคุณค่าแท้ หรือคุณค่าเทียม ทรัพยากรหลายอย่างเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการท่องเที่ยว คุณค่าคือสิ่งที่สามารถสนองความต้องการและความพึงพอใจของมนุษย์ ทรัพยากรคือสิ่งที่มีคุณค่าที่สามารถ

นำมาใช้ประโยชน์ได้ดังนั้นทรัพยากรการท่องเที่ยวคือ สิ่งที่มีค่านำมาใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวโดยสร้างความพึงพอใจให้แก่มนุษย์ได้ (สมประสงค์ น่วมบุญลือ, 2550, หน้า 18-25)

3.1.1 คุณค่าทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิต วิถีชีวิตเกิดจากการพัฒนาอันยาวนานจากระบวนการคิด การสร้างสรรค์ผ่านการปฏิบัติและเลือกสรรกลั่นกรองของสังคม และส่งทอดสืบต่อกันมาจนเป็นลักษณะเฉพาะตัวคือลักษณะตัวของสังคมนั้น จากความเป็นคน สัตว์โลกชนิดหนึ่งที่ได้รับการศึกษาพัฒนามาเป็นมนุษย์ การดำเนินชีวิตทุกสิ่งที่เกิดไปจากสภาพธรรมชาติทั้งหลายเกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ ทั้งในด้านความรู้ การใช้ปัญญาและเทคโนโลยีสร้างสรรค์สะสม และส่งต่อสืบทอดต่อมาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว เนื่องจากสิ่งนี้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสสะท้อนถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์และแก้ไขปัญหาให้ดำรงอยู่ได้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมให้นักท่องเที่ยวได้เกิดประสบการณ์ที่แปลกใหม่ คุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตสามารถจำแนกได้ดังนี้

1) คุณค่าด้านภูมิปัญญา คุณค่าทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตคือ สิ่งที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนและมีความเป็นพื้นเมืองดั้งเดิม แหล่งวัฒนธรรม แสดงรูปแบบการดำรงชีวิต ความเชื่อ และศรัทธา ซึ่งระบบภาษาและการถ่ายทอดความรู้ เช่น การแต่งกาย ภาษา อาหาร บ้านเรือน เครื่องมือ เครื่องใช้ กิจกรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญา ศิลปหัตถกรรม ศิลปะพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง พิธีกรรม เทศกาลพื้นเมือง และเทศกาลฉลองของชุมชน สิ่งเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญา ความคิด วิธีการสร้างสรรค์และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อม และสามารถอธิบายได้ด้วยความเป็นเหตุผล

2) คุณค่าด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตเปรียบเสมือนบันทึกภูมิปัญญาของมนุษย์ในการสร้างสรรค์และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันที่สุดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการบันทึกเหล่านี้ได้แสดงออกมาในรูปของกิจกรรมที่ดำเนินไปในชีวิตประจำวัน ดังนั้นสิ่งที่มีคุณค่าต่อผู้มาเยือนวัตถุที่ปรากฏอยู่ในแต่ละท้องถิ่น เป็นหลักฐานที่โยงไปหาอดีตได้เป็นอย่างดี เช่น ตัวหนังตะลุงเป็นวัตถุที่สะท้อนถึงขนานนาการของคนรุ่นก่อน มีประวัติความเป็นมาและการพัฒนาการของหนังตะลุงตลอดจนเทคนิควิธีการทำตัวหนังตะลุง วิธีการเลือกหนังสัตว์ การฟอกหนัง การออกแบบตัวหนัง การใช้สี และการเล่นหนัง ให้ประสบการณ์แปลกใหม่แก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ดังนั้นผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของวิถีชีวิตท้องถิ่นลึกซึ้งก็จะสร้างความสนใจแก่ผู้มาเยือนได้อย่างมีคุณค่า

3) คุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ การเข้าไปท่องเที่ยวในกลุ่มสังคมที่มีวิถีชีวิตแตกต่างกันออกไป นอกจากจะได้ประสบการณ์ ความรู้แล้ว ยังเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีทางสังคมการได้เห็น ได้ฟังจากสื่อ ได้รับสารสนเทศในแง่มุมหนึ่ง และอาจมีการแปลความผิดไปจากความเป็นจริง การเข้าไปสัมผัสสภาพจริง สามารถเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในสังคมนั้นได้โดยตรง

หาคำตอบในสิ่งที่สงสัย ทำให้เกิดการเห็นแง่มุมที่ชัดลึก และเข้าใจสังคมตามสภาพจริง การท่องเที่ยว
ด้านวิถีชีวิต ยังเป็นส่วนที่ทำให้วิถีชีวิตด้านการผลิตดำรงอยู่ จากสินค้าที่มีลักษณะเฉพาะตัวจาก
การผลิตตามวิถีชีวิตสังคมปกติ

4) คุณค่าด้านการศึกษา การเรียนรู้เพื่อความเข้าใจสังคมเป็นการพัฒนาการเรียนรู้
ทั้งผู้มาเยือนและเจ้าบ้าน ผู้มาเยือนได้เรียนรู้วิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากตนที่มีประสบการณ์
ขณะเดียวกันเจ้าบ้านได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่หลากหลายซึ่งนักท่องเที่ยวเป็นผู้นำเข้ามาแหล่งท่องเที่ยว
ให้คุณค่าต่อการศึกษาในด้านมรดกทางวัฒนธรรม ในด้านวัตถุ สามารถศึกษาได้ตั้งแต่วัสดุ
การออกแบบ ฝีมือการประดิษฐ์สร้างสรรค์ เทคนิควิธี การถ่ายทอดในบรรทัดฐาน ศึกษาสิ่งที่สังคมนั้น
ยอมรับนับถือในการปฏิบัติ ทั้งวิถีประชา จารีต กฎหมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวจะต้องเรียนรู้ เช่น
ถ้าไปดูวิถีชีวิตของชาวอาข่าจะต้องศึกษาว่าชาวอาข่ามีบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตอย่างไร
มีอะไรบ้างเป็นข้อห้าม เช่น ชาวอาข่ามีบ่อศักดิ์สิทธิ์ตักมาดื่มได้ แต่ห้ามลงไปในบ่อ ถ้าใครฝ่าฝืน
จะต้องเสียผี ดังนั้นทุกสังคมมีวิถีชีวิตเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ผู้ที่เข้าไปเที่ยวจะได้เรียนรู้
ประสบการณ์ที่มีคุณค่าเหล่านี้

3.1.2 คุณค่าทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านประเพณี ประเพณี คือ กิจกรรมที่มีรูปแบบ
ของชุมชน หรือสังคมหนึ่งที่จัดขึ้นมาด้วยจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่งและกำหนดการจัดกิจกรรมใน
ช่วงเวลาสม่ำเสมอ กิจกรรมที่เป็นประเพณีอาจมองได้อีกประการหนึ่งว่าเป็นแบบแผนการปฏิบัติของ
กลุ่มเฉพาะ หรือทางศาสนา ประเพณีเป็นสิ่งที่แสดงถึงกระบวนการความคิดและปฏิบัติที่ลึกซึ้ง
สามารถตอบสนองความพึงพอใจและประโยชน์แก่ผู้มาท่องเที่ยวได้ในด้านความแปลกใหม่ และวิธีการ
ปฏิบัติที่นักท่องเที่ยวยังไม่เคยพบเห็นมาก่อนหรือพบเห็นแล้วเกิดความต้องการอยากจะชม อยากจะ
มีส่วนร่วมซ้ำ คุณค่าทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านประเพณีคือการนำเอาประเพณีมาใช้หรือประยุกต์ให้
มีคุณค่าต่อการท่องเที่ยว ประเพณีที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่
ประเพณีทางการ และประเพณีท้องถิ่น ประเพณีทางการ ได้แก่ กิจกรรมที่หน่วยงาน องค์กรของรัฐ
หรือเอกชนจัดขึ้นอย่างมีจุดหมายและเป็นระบบ เป็นที่ยอมรับทั่วไปในวงกว้าง ในช่วงเวลาหนึ่งเป็น
ประจำ เช่น ประเพณีทำบุญตักบาตรในวันปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนจำนำพรรษา
เป็นต้น ส่วนประเพณีท้องถิ่น คือ กิจกรรมที่ท้องถิ่นจัดขึ้นเพื่อจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่ง
เป็นประจำ เช่น ประเพณีอุ้มพระอาบน้ำของจังหวัดเพชรบูรณ์ ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน ตำบลหนองรี
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช และประเพณี
ไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม เป็นต้น คุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านประเพณีแบ่งออกได้ ดังนี้

1) คุณค่าทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านพิธีกรรม พิธีกรรม คือ รูปแบบกิจกรรม
ที่จัดขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ใด อาจเป็นส่วนหนึ่งของประเพณี หรือกิจกรรมเฉพาะตัวก็ได้ เช่น
พิธีถวายสังฆทาน พิธีบวชนาค พิธีบวชลูกแก้ว พิธีขอฝน พิธีไหว้ครู พิธีแต่งงาน คุณค่าทรัพยากรการ

ท่องเที่ยวด้านพิธีกรรมคือการนำพิธีกรรมมาใช้ประยุกต์ให้มีคุณค่าต่อการท่องเที่ยว พิธีกรรมที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ พิธีกรรมทางการซึ่งเป็นรูปแบบกิจกรรมที่หน่วยงานองค์กรของรัฐ จัดขึ้นอย่างเป็นระบบเป็นที่ยอมรับทั่วไปในวงกว้าง พิธีกรรมท้องถิ่น คือ พิธีกรรมที่จัดขึ้นเฉพาะท้องถิ่น เช่น พิธีบวชลูกแก้ว ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน พิธีเสนเฮือนของไททรงดำ พิธีกินดอง พิธีรดน้ำดำหัวและอีกประเภทคือพิธีกรรมทางศาสนา คือรูปแบบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น พิธีบวชนาคน พิธีทอดกฐิน และพิธีเผาศพพระผู้ใหญ่ของมอญ เป็นต้น ทั้งประเพณีและพิธีกรรมต่างมีคุณค่าต่อการท่องเที่ยวทั้งในด้านการแสดงถึงภูมิปัญญา วัฒนธรรม โบราณคดี ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา

2) คุณค่าทางด้านภูมิปัญญา ประเพณีคือกิจกรรมที่มีรูปแบบของชุมชนหรือสังคมหนึ่งที่จัดขึ้นมาด้วยจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่ง และกำหนดการจัดกิจกรรมในช่วงเวลาแน่นอนสม่ำเสมอ กิจกรรมที่เป็นประเพณี เป็นแบบแผนการปฏิบัติของกลุ่มเฉพาะหรือทางศาสนา ประเพณีเป็นสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญา และการปฏิบัติที่ลึกซึ้ง มีจุดหมาย เรื่องราวความเป็นมาอันเกิดจากภูมิปัญญาของมนุษย์ในการใช้ปัญญา ความรู้ และเทคโนโลยี สร้างสรรค์สะสมและส่งทอดสืบทอดมาอย่างยาวนานสะท้อนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และวิธีการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อม และสามารถอธิบายได้ด้วยความเป็นเหตุเป็นผล เช่น ประเพณีการแต่งกาย ประเพณีการต้อนรับ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีไหลเรือไฟ ประเพณีหลายประเพณีต้องมีการประกอบพิธีกรรม และการประกอบพิธีกรรมจะต้องมีการประดิษฐ์สร้างสรรค์สิ่งที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมนั้น เช่น การสู่ขวัญต้องมีการประดิษฐ์บายศรี ประเพณีการไหว้ครูก็ต้องมีการประดิษฐ์พานพุ่ม ถ้าเป็นการไหว้ครูในกิจกรรมการต่อสู้ เช่น กระบี่กระบอง มวย ต้องมีการรำรำ ซึ่งการรำรำในการไหว้ครูนั้นยังแฝงไว้ว่า เป็นการอบอุ่นร่างกาย อีกด้วย ในพิธีทอดกฐินทางชลมารคทำให้เกิดการสร้างสรรคอีกหลายประการตามมา เช่น การออกแบบเรือพระที่นั่งและเรือที่ประกอบขบวนแห่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา จินตนาการ และฝีมือของช่างที่แสดงออกมาเช่น เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ เรืออนันตนาคราช เรือพาลีรั้งทวีป เรือสุครีพครองเมือง เป็นต้น

3) คุณค่าด้านวัฒนธรรม โบราณคดี และประวัติศาสตร์ ประเพณีและพิธีกรรมเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความคิด ความเชื่อ ภูมิปัญญาของแต่ละกลุ่มในสังคมหนึ่งในการใช้ปัญญา ความรู้ และเทคโนโลยี สร้างสรรค์ สะสม และส่งทอดสืบทอดมานาน สะท้อนวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิต โบราณวัตถุและสิ่งประดิษฐ์ที่ยังแสดงถึงความเป็นมาจนถึงปัจจุบัน เป็นเรื่องราวต่อเนื่องมาจากมุขปาฐะและการเขียนจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ให้อรรถาธิบายพัฒนาการของสังคมด้วยหลักฐานประจักษ์ สร้างความเชื่อมั่นในความจริงที่ปรากฏ

4) คุณค่าด้านการศึกษา ประเพณีให้คุณค่าทางด้านสติปัญญาทั้งทางตรงและทางอ้อมที่เป็นสาระในพิธีกรรมนั้น ให้มีคฤเทศก์และนักท่องเที่ยวดูได้เรียนรู้สิ่งที่อยู่เบื้องหลังประเพณีทั้งในด้านความคิด ความเชื่อ เรื่องราว ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความรู้ เทคโนโลยีที่ประกอบขึ้นมาเป็นประเพณีและพิธีกรรมของแต่ละสังคม ประเพณี พิธีกรรมที่ดีสร้างความรู้สึกและเจตคติที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยวต่อสังคมที่นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสัมผัส เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่สังคมได้กำหนดวิธีปฏิบัติเป็นบรรทัดฐานไว้ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้การปฏิบัติกิจกรรมตามประเพณีและพิธีกรรมอีกด้วย ดังนั้นประเพณี พิธีกรรม จึงให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยวได้ทั้งด้านความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติ

มนัส สุวรรณ (2550, หน้า 311) กล่าวว่า ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวต้องมุ่งเน้นการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสำคัญก็ตาม แต่ในหลายๆ กรณีพบว่า การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวยังไม่มีความถูกต้องและเหมาะสม เช่น ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในจำนวนที่เกินความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying capacity) นักท่องเที่ยวประกอบกิจกรรมหรือพฤติกรรมเชิงทำลาย รวมตลอดจนการขาดการฟื้นฟู ดูแล และรักษาอย่างถูกวิธี เป็นต้น ข้อบกพร่องดังกล่าวสามารถนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของแหล่ง และทรัพยากรการท่องเที่ยว ความเสื่อมโทรมดังกล่าวย่อมมีผลเชื่อมโยงไปถึงความเสื่อมในคุณค่าเชิงการท่องเที่ยวและศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาชมลดต่ำลง และยังส่งผลกระทบต่อเนืองไปยังความสูญเสียทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมกล่าวคือความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นเหตุให้คุณค่าและศักยภาพเชิงการท่องเที่ยวต่ำลง ย่อมมีผลเชื่อมโยงไปถึงการลดลงของงานและรายได้ ที่พึงเกิดจากการท่องเที่ยวและกิจกรรมเกี่ยวเนื่อง ดังนั้นหลายหน่วยงานจึงตระหนักถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยว มีแนวทางและวิธีการดำเนินการ ดังนี้

4. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

โดยทั่วไปแล้วทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นหลักฐานที่สำคัญที่ทำให้คนสมัยปัจจุบันได้ทราบถึงความเป็นมาและการพัฒนาการในอดีตของบ้านเมืองในสถานการณ์ปัจจุบันยังได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจตลอดจนการเมืองด้วย หลายประเทศมีรายได้จากการใช้มรดกดังกล่าวเกี่ยวเนื่องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นผลให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ผู้ประกอบการอาชีพต่างๆ ด้วย วัฒนธรรมเหล่านั้นไม่ได้มีประโยชน์ในทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว สิ่งสำคัญอย่างแท้จริงคือทรัพยากรเหล่านั้นเป็นองค์ประกอบที่สร้างความมั่นคงทางจิตใจ แสดงให้เห็นว่าสังคมที่ตนร่วมอยู่ด้วยนั้นไม่ใช่สังคมหลักลอยทางวัฒนธรรม แต่มีการพัฒนาต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนาน ขณะเดียวกันยังเป็นการช่วยสร้างเอกภาพทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในระดับภูมิภาค และ

ระดับประเทศ สินชัย กระบวนแสง (2550, หน้า 254-259) กล่าวถึงแนวคิดในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนี้

4.1 แนวคิดในการอนุรักษ์ การอนุรักษ์คือการดูแล รักษาเพื่อให้สิ่งนั้นๆ คงคุณค่าไว้โดยใช้วิธีการต่างๆ จึงหมายรวมถึงการป้องกัน การสงวนรักษา การปฏิสังขรณ์และการบูรณะด้วย จึงเห็นได้ว่าการอนุรักษ์มีระดับแตกต่างกันไปตามความจำเป็น และเป็นไปตามสภาพของแหล่งนั้นตามแนวทางดังนี้

4.1.1 การป้องกัน (Prevention) เป็นการใช้มาตรการต่างที่เหมาะสมเพื่อปกป้องคุ้มครองสภาพทางการกายภาพของสถานที่ให้พ้นจากการเสื่อมสภาพ เสี่ยงต่อการสูญหาย หรือถูกทำลาย เช่น การทำอุปกรณ์ค้ำยันสิ่งก่อสร้าง เพื่อป้องกันไม่ให้ตัวสิ่งก่อสร้างหักพัง เป็นต้น โดยทั่วไปเป็นวิธีการนี้เป็นการกระทำที่ไม่ถาวร เป็นการกระทำเพื่อรอการปฏิบัติการในขั้นตอนไป

4.1.2 การสงวนรักษา (Conservation) เป็นการดูแลรักษามรดกนั้นๆ ไว้ตามสภาพเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันไม่ให้เสียหายหรือเสื่อมสภาพต่อไป

4.1.3 การปฏิสังขรณ์ (Preservation) เป็นการกระทำตามกระบวนการที่เหมาะสมโดยใช้วิทยาการสาขาต่างๆ ที่จะทำให้รูปทรงหรือรายละเอียดต่างๆ ของสถานที่นั้น รวมทั้งสภาพแวดล้อมของแหล่งที่ตั้ง ให้เป็นเช่นเดิมเหมือนกับอดีตให้มากที่สุด วิธีการปฏิบัติอาจมีส่วนที่มีผู้สร้างต่อเติมขึ้นภายหลังออกให้เหลือแต่เฉพาะสิ่งที่สร้างขึ้นในครั้งแรกหรืออาจเสริมส่วนดั้งเดิมที่สำคัญซึ่งขาดหายไปก็ได้ตามความเหมาะสม

4.1.4 การบูรณะ (Restoration) เป็นการซ่อมแซมและปรับปรุงสถานที่นั้นให้ทรงลักษณะเหมือนของเดิมที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในกรณีนี้จำเป็นต้องเสริมบางส่วนของที่ขาดหายไปและต้องแสดงให้เห็นความแตกต่างของสิ่งที่เสริมขึ้นมาให้ชัดเจนแตกต่างจากของเดิม

4.1.5 การสร้างขึ้นใหม่ (Reconstruction) เป็นการสร้างสิ่งก่อสร้างขึ้นใหม่ทดแทนของเดิมที่ถูกทำลายไปแล้ว สิ่งก่อสร้างนั้นยังคงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของสังคมโดยรวม และมีผลต่อจิตใจสูง การสร้างขึ้นใหม่จึงต้องทำตามแบบเดิมโดยให้มีรายละเอียดต่าง ๆ เช่นเดียวกับของเดิมด้วยความหมายของการสร้างขึ้นใหม่มักรวมไปถึงการสร้างเลียนแบบแม้เพียงบางส่วนของโบราณสถาน เช่น กรณีขององค์พระธาตุพนม ซึ่งหักพังลงมาอันเนื่องจากภัยธรรมชาติ เมื่อ พ.ศ.2518 และได้สร้างขึ้นใหม่ทันที่ตามรูปแบบเดิมจนเสร็จสิ้นใน พ.ศ.2522 เป็นต้น ทรัพยากรทางศิลปะและวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างได้ ทั้งในด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ อารยธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม เป็นส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ แนวทางในการอนุรักษ์จึงมีการผสมผสานกันเกิดขึ้น วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์คือการรักษาไว้เพื่อให้เป็นเกียรติประวัติของชาติ และแสดงถึงความสามารถของบรรพชนในอดีต การอนุรักษ์จึงมุ่งถึงความคงอยู่เป็นเรื่องสำคัญ แต่ในความคิดของนานาชาติปัจจุบันเห็นว่าทรัพยากรเหล่านั้นเป็นเรื่องของการของการ

สร้างสรรค์ของมนุษยชาติเป็นทรัพยากรที่อาจนำมาใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ ได้ แนวทางในการอนุรักษ์ จึงมีการผสมผสาน จากวัตถุประสงค์เดิมคือมุ่งเน้นทางวิชาการ ประเข้าเข้ากับการนำมาใช้งานในด้านการพักผ่อน และการท่องเที่ยว โดยมีระบบจัดการภูมิทัศน์การเผยแพร่ความรู้ รวมทั้งองค์ประกอบทางพื้นฐานของการท่องเที่ยวลงไปพร้อมกันด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ปรับเข้าได้กับลักษณะการใช้งาน แต่ทั้งนี้ ต้องเคารพหลักฐานเดิมและไม่ขัดต่อระเบียบวิธีการในการอนุรักษ์ตามแนวทางสากล สำหรับวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ศาสนา ประเพณี และการฉลอง ซึ่งพื้นฐานของการแสดงออก และสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเท่านั้น การแสดงออกของกลุ่มชนในเรื่องดังกล่าวเป็นไปโดยบริสุทธิ์ใจ นำเอาภูมิปัญญาที่ตนมีผนวกกับทรัพยากรรอบข้างมาประกอบพิธีกรรมหรือการรื่นเริง โดยทุกคนมีส่วนร่วมเท่าเทียมกัน แต่เมื่อรูปแบบของการดำรงชีวิตของแต่ละสังคมเปลี่ยนไป องค์ประกอบของการแสดงออกย่อมเปลี่ยนไปด้วย คงอยู่เพียงเนื้อหาของเรื่องที่ต้องการแสดงออกเท่านั้น บางกลุ่มชน ไม่รู้ความหมายขององค์ประกอบพิธี ทำให้ความสำคัญลดลง การอนุรักษ์จึงเป็นไปทั้งการให้คำแนะนำ ส่งเสริมให้มีการแสดงออกตามที่เคยปฏิบัติ และให้ความรู้เกี่ยวกับความหมายขององค์ประกอบดั้งเดิม เพื่อความเป็นเอกภาพของกลุ่มเป็นสำคัญ แต่เนื่องจากการแสดงออกเป็นเรื่องที่น่าสนใจของคนกลุ่มอื่น จึงมีผลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวสืบเนื่องตามมา ผลดังกล่าวคงก่อให้เกิดผลกระทบในการดัดแปลง การแสดงออกทางวัฒนธรรมให้หมดคุณค่าไปด้วยเช่นกัน

4.2 การอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในที่นี้อยู่ในส่วนของวัฒนธรรมที่ไม่เป็นวัตถุซึ่งโดยวิธีการตอบสนองแล้วมนุษย์สั่งสมคิดค้นขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจให้มีที่ยึดเหนี่ยว หรือตอบคำถามเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือเป็นแนวทางปฏิบัติตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของกลุ่มชนหรือเชื้อชาติของตน ทั้งที่เป็นเรื่องของความรื่นเริง ความหวาดกลัว การควบคุมสังคม และบำรุงขวัญของสมาชิกในสังคมของตนในที่สุดเกิดเป็นพิธีกรรมซึ่งได้พัฒนาปรุงแต่งให้มีความน่าเชื่อถือมีการจงใจ ให้สมาชิกในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมเป็นที่ยอมรับของกลุ่มชนทั้งมีการกำหนดเวลาของช่วงพิธีกรรมในที่สุด การอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยววัฒนธรรมแบ่งได้ดังนี้ (สินชัย กระบวนแสง, 2550, หน้า 274)

4.2.1 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคม โดยเนื้อหาแล้วเป็นเรื่องของการควบคุมสังคมในด้านจิตใจความประพฤติ และการแก้ปัญหาที่สมาชิกของสังคมนั้นส่วนใหญ่หรือทั้งหมดได้รับร่วมกัน ในส่วนของการท่องเที่ยวทรัพยากรประเภทนี้สำคัญ ได้แก่

1) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ในประเทศไทยนั้นประชากรร้อยละ 90 นับถือพุทธศาสนาดังนั้นเรื่องราวทางพุทธประวัติและนิทานอธิบายหลักธรรมในชาดกที่เรียกว่าชาดอรรถกถา จึงเป็นเรื่องที่ศาสนิกชนเล่าสืบเนื่องตกลอดกันมานับร้อยปี แม้ว่าจำนวนประชากรที่เป็นผู้อ่านออกเขียนได้ในอดีตจะมีจำนวนน้อยก็ตาม การรับรู้เรื่องดังกล่าวมาทั้งจากการบอกเล่า การเรียนจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง และการฟังเทศน์ สังคมแต่ละสังคมมีจิตนาการร่วมจากเรื่องที่รับรู้

แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมและอาชีพของตน ทั้งนี้เนื่องจากการนำวัฒนธรรมมาพัฒนาให้แนวคิดที่ได้สั่งสอนเข้าสู่กระบวนการยอมรับของชุมชน วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมต้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและการอาชีพของชุมชนด้วย จึงจะก่อให้เกิดความต้องการมีส่วนร่วม การพัฒนาองค์ประกอบของพิธีกรรมและองค์ประกอบอื่นๆ ตามมาจนในเวลาต่อมากลายเป็นเอกลักษณ์ในบางท้องถิ่น เป็นแหล่งท่องเที่ยวในเวลาต่อมาเช่น การแห่เทียนพรรษา ของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

2) วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อ ความเชื่อส่วนใหญ่มีส่วนเกี่ยวพันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเห็นว่าไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไป ทั้งไม่มีความรู้ที่อธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดจึงเกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น จึงยกให้เป็นเรื่องของ การกระทำจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งพยายามอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดสิ่งเหนือธรรมชาติจึงบันดาลให้เป็นเช่นนั้น เพื่อหาทางป้องกันไม่ให้เหตุการณ์เกิดขึ้นอีก สิ่งเหล่านี้กลายเป็นความเชื่อที่เมื่อเวลาผ่านไปนานเท่าใด เรื่องเล่าก็จะยิ่งเพิ่มพูนเพิ่มความน่าเชื่อถือ และเห็นความจำเป็นต้องมีพิธีกรรมต่อเนื่องขึ้นเพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับกลุ่มชนในสังคมของตน กลายเป็นพิธีกรรมที่มีการพัฒนาต่อมาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำปี เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ และการแห่ผีตาโขน เป็นต้น

3) วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับประเพณี เป็นเรื่องของการปฏิบัติในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งสืบเนื่องมาเป็นเวลาช้านานจนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในชุมชนหรือสังคมส่วนใหญ่แล้วสิ่งที่เกี่ยวข้องกับประเพณีมักเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดความเบิกบานใจ รื่นเริง และมีความสุข กฎเกณฑ์บางอย่างในสังคมที่เคยเข้มงวด มักมีการละเว้น แบบที่เรียกว่าไม่ถือในช่วงเวลาดังกล่าว ตัวอย่างของงานประเพณีที่บางแห่งสามารถนำมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเช่น ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

4) วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการละเล่นและการฉลอง เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องจากสภาพแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงแตกต่างกันหลายรูปแบบสุดแต่แบบใดจะรักษาความต่อเนื่องและได้รับความนิยมสืบทอดกันมาได้มากกว่าจนเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง บางแห่งได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำปีด้วย เช่น การแข่งเรือที่เป็นกีฬาพื้นบ้านของชุมชนที่อยู่ในลุ่มน้ำที่สืบทอดกันมาช้านาน วิธีการแข่งขัน กติกา และการฝึกฝีพาย มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับองค์ประกอบของการแข่งขัน เช่น กองเชียร์ การแต่งกาย การประดับประดาตกแต่งสถานที่ที่มีการพัฒนาตามสภาพที่เปลี่ยนไป ทำให้เกิดความร่าเริงความร่วมมือในกลุ่มของตนและความสนุกสนานเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง เช่น การไหลเรือไฟ เป็นการฉลองของชุมชนริมแม่น้ำโขงเนื่องในการออกพรรษา โดยจะตกแต่งเรือเป็นรูปต่าง ๆ ใช้ไฟตกแต่งให้สวยงาม ลอยตามน้ำเพื่อบูชาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากเป็นงานฉลองที่จัดในเวลากลางคืนข้างแรม จึงมีความพิเศษในเรื่องของความมืดมด และบรรยากาศของความศรัทธาที่ได้เห็นรูปต่างๆ ลอยผ่านหน้าไปตามกระแสน้ำ

4.2.2 หลักในการอนุรักษ์ แนวคิดทั่วไปของการอนุรักษ์งานทุกประเภทมาจากการศึกษาหลักฐานของการเกิดวัฒนธรรม จุดมุ่งหมาย กระบวนการ เพื่อหาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรค้นพบว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเกิดจากเหตุผลใด และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การอนุรักษ์มีการดำเนินการดังนี้

1) คงความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อถือเป็นแนวความคิดดั้งเดิมของวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และการเล่น การฉลอง ควรส่งเสริมให้คงความเชื่อดั้งเดิมไว้ หรือเผยแพร่ความเชื่อดั้งเดิมของงานดังกล่าวให้กว้างขวางออกไป เพื่อให้ทราบลักษณะสังคมสภาพแวดล้อมของแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมย้อนหลัง การทำลายความเชื่อดั้งเดิมเป็นเสมือนการทำลายวัฒนธรรม และความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชนออกจากกันทำให้การปฏิบัติตามที่เคยปฏิบัติกันมาสิ้นสุดลง

2) คงความรู้ทางภูมิปัญญาของท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นเวลานานด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่นใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวเข้าแก้ปัญหาและเสริมสร้างองค์ประกอบเพื่อสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ การคงความรู้ดังกล่าวของท้องถิ่นไว้จึงเป็นการยกย่องให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นเป็นผู้ดำเนินการหรือเป็นผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญของวัฒนธรรมต่างๆ ที่เป็นทรัพยากรในการท่องเที่ยว การดัดแปลงหรือแก้ไขเนื้อหาโดยคนนอกเป็นการทำลายและกีดกันไม่ให้เจ้าของวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมักจะพบเสมอในการส่งเสริมที่มองในด้านเศรษฐกิจ ขาดความจริงใจ ขาดปฏิสัมพันธ์กับเจ้าของวัฒนธรรมโดยสิ้นเชิง รวมทั้งขาดเหตุผลของความเป็นจริงในสังคมด้วย

3) คงความเป็นลักษณะพิเศษของกลุ่มชนไว้ กลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างกัน การแสดงออกทางวัฒนธรรมที่เป็นทรัพยากรในการท่องเที่ยว มีความบริสุทธิ์จริงใจตามลักษณะพิเศษนั้น การอนุรักษ์จึงควรคงความเป็นลักษณะพิเศษเหล่านี้ไว้เพื่อให้การแสดงออกเป็นไปตามธรรมชาติ ตรงตามความมุ่งหมายของแบบความเชื่อและค่านิยมเดิมของท้องถิ่น

4) เผยแพร่ลักษณะของวัฒนธรรมให้กว้างขวาง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงการแสดงออก บทเพลง บทสวด พฤติกรรมของเรื่องนั้นๆ เพื่อไม่ให้เกิดการดูถูกทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะการแสดงออกของวัฒนธรรมในกลุ่มชนหนึ่งซึ่งเห็นว่าดีงามและควรปฏิบัติ อาจไม่เป็นที่ยอมรับในกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่ง หากมีการเผยแพร่ให้เกิดความเข้าใจ กลุ่มผู้ที่แสดงออกในแต่ละวัฒนธรรม ย่อมมีความหวงแหนและพยายามอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนไว้

4.3 การฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม วิธีการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวซึ่งสินชัย กระบวนแสง (2550, หน้า 289) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมว่า การประดิษฐ์ คิดค้น และนำเอาทรัพยากรที่ทำได้ในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ตอบสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ เป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าของคนแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะต้องผ่าน

การสังเกต ทดลอง ปรับปรุง สร้างสรรค์เพื่อให้เกิดประโยชน์ตามต้องการ แต่เมื่อวิธีการทางอุตสาหกรรมเข้ามามีส่วนสำคัญในกระบวนการตอบสนองทำให้ภูมิปัญญาและวิธีการแก้ปัญหาของคนในแต่ละท้องถิ่นโดยปัญญา และประสบการณ์ของท้องถิ่นนั้นๆถูกละเลย ขณะเดียวกันก็เกิดค่านิยมว่าการใช้หรือปฏิบัติตามวิธีการเดิม เป็นคนล้าหลัง ไม่ทันสมัยสมกับความเจริญที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา แม้ว่าในความเป็นจริงแล้ว วัฒนธรรมย่อมต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของสังคม และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่วัฒนธรรมที่เป็นหลักในการดำรงชีวิตจะมีการเปลี่ยนแปลงน้อยกว่า แต่ก็อาจถูกละเลยหรือยกเลิกกิจกรรมที่เคยทำสืบเนื่องกันมาเสียก็ได้ เนื่องจากไม่เข้าใจว่าความมุ่งหมายของกิจกรรมแต่เดิมเป็นอย่างไร สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงและยกเลิกกิจกรรมทางวัฒนธรรมเนื่องมาจากสาเหตุที่สำคัญดังนี้

4.3.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม สังคมไทยแต่เดิมเป็นสังคมที่พึ่งพาตนเองโดยอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก มีลักษณะของการผลิตเพื่อยังชีพ รวมทั้งแลกเปลี่ยนผลผลิตร่อกันบ้าง ระบบสังคมไม่ซับซ้อน เป็นสังคมเกษตรกรรม ทุกคนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตน ทั้งได้อาศัยทรัพยากรรอบข้างประกอบกับการค้นคว้า และภูมิปัญญา สร้างสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ อาหารการกิน ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม รวมทั้งการพักผ่อนหย่อนใจ ตามสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตน

4.3.2 ความไม่เข้าใจวัฒนธรรมของชุมชน วัฒนธรรมของชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดจากความคิดและประสบการณ์ที่สั่งสมกันเป็นเวลานาน เพื่อตอบสนองความต้องการในการยกระดับการดำรงชีวิต โดยทั่วไปแล้วมีทั้งเรื่องของการสนองความต้องการทางร่างกาย เช่น อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย เป็นต้น กับเรื่องของการตอบสนองทางจิตใจ เช่น ความเชื่อ ประเพณีต่างๆ ศิลปะทุกแขนง และการละเล่นต่างๆ เป็นต้น วัฒนธรรมเหล่านี้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ การดำรงชีวิตและทรัพยากรของท้องถิ่น เป็นสิ่งที่ยึดถือกันว่าเป็นสิ่งดีงาม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เป็นไปในการพึ่งพาซึ่งกันและกันมาเป็นสังคมที่มีการแข่งขัน เกิดการอพยพย้ายถิ่นฐาน มีการขยายตัวของชุมชน การเปลี่ยนแปลงการผลิตโดยใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย รวมทั้งระบบการทำงาน การอยู่อาศัย และอาหารการกิน ทำให้วัฒนธรรมของชุมชนถูกละเลย เห็นเป็นเรื่องล้าสมัย ไม่มีประโยชน์ อับอายที่จะดำรงวัฒนธรรมของตน ขณะเดียวกันการศึกษามีได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมโดยรวมของประเทศได้ จึงทำให้วัฒนธรรมของตนถูกละเลย ไม่มีคุณค่าสำหรับสังคมปัจจุบัน จากความไม่เข้าใจในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของชุมชน มีผลให้เกิดการดูถูกทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นซึ่งมักมีต้นเหตุจากสังคมที่มีความเจริญทางเทคโนโลยีต่ำมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่ล้าหลัง ผลที่ตามมาคือเกิดการดูถูกทางวัฒนธรรม ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม เกิดการแตกแยกแบ่งกลุ่ม ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาที่รุนแรงตามมา ประเทศไทยนับว่าเป็นประเทศที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมมากที่สุดประเทศหนึ่ง โดยมีประชากรส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าไทย มีภาษาพูดเหมือนกัน

แม้จะมีความแตกต่างสำเนียงบ้างก็ตาม วัฒนธรรมที่เป็นส่วนย่อยที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของตนเท่านั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นหรือภูมิภาคนั้น มีความงดงามมีความหมายเฉพาะควรที่จะจะต้องฟื้นฟูขึ้นเพื่อให้สังคมของตนตระหนักถึงความเป็นมาดั้งเดิมให้เกิดความหวงแหนและภูมิใจในวัฒนธรรมของตน รวมทั้งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจชุมชนได้ กลุ่มของวัฒนธรรมที่สามารถนำมาฟื้นฟูให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่

- 1) วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติที่คนในสมัยหนึ่งไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ทำให้เกิดความกลัว มีการปฏิบัติเพื่อเป็นการเอาใจสิ่งเหนือธรรมชาตินั้น เช่น การแห่นางแมว บุญบั้งไฟ ไหลเรือไฟ ลอยกระทง เป็นต้น
- 2) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับศาสนาสัญญาทางศาสนาที่จัดขึ้นสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น เช่น แห่เทียนพรรษา เทศน์มหาชาติ ชักพระตักบาตรเทโว เป็นต้น
- 3) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับฤดูกาล เป็นวัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น เช่น แข่งเรือ วิ่งควาย ลอยกระทง เป็นต้น
- 4) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการกินอยู่ เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตซึ่งเป็นไปตามสภาพแวดล้อม และทรัพยากรของท้องถิ่น เช่น การจับปลาบึก อาหารท้องถิ่น เครื่องนุ่งห่มเครื่องจักสาน เครื่องดินเผา เป็นต้น
- 5) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติ ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกับโบราณสถานศาสนสถาน แหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ของประเทศ
- 6) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดง การแสดงทั้งที่เป็นรูปแบบของท้องถิ่นหรือเมืองหลวงเป็นสิ่งที่มีความค่าทั้งทางด้านศิลปะและภูมิปัญญา มีการปรับปรุงไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ จนเข้ามาสู่ยุคอุตสาหกรรมที่เทคโนโลยีมีบทบาทในสังคมมากขึ้น การแสดงจึงคลายความนิยมลงไป จนน่าเป็นห่วงว่าอาจจะไม่มีการสืบทอดในระดับพื้นบ้านต่อไป เช่น ลิเก โขน และละครประเภทต่างๆ เป็นต้น

วิธีการฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดต้องมีความเข้าใจลักษณะของวัฒนธรรมและที่มาของการคิดค้นทั้งเหตุและผลอย่างถ่องแท้ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อจนเกิดเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา หรือวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ รวมทั้งเจ้าของวัฒนธรรมหรือผู้มีส่วนร่วมในวัฒนธรรมนั้น มีความเข้าใจ ยินยอมการฟื้นฟูไม่ได้หมายความว่าต้องดึงระบบสังคมที่เป็นอยู่ให้ย้อนกลับไปสู่รูปแบบแต่เป็นการรักษาและประยุกต์วัฒนธรรมให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ขณะเดียวกันก็ให้เกิดความรู้สึก

ภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตนในอดีตที่สืบทอดมาจนปัจจุบันด้วย รวมทั้งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น ดังนั้นวิธีการฟื้นฟูวัฒนธรรมจึงควรทำด้วยการสร้างความเข้าใจเหตุผลความสำคัญของการสืบทอดต่อเนื่องมีการปรับปรุงขั้นตอนหรือรูปแบบให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสังคมปัจจุบัน แต่ไม่ทิ้งเนื้อหาและเอกลักษณ์เดิม ทั้งไม่แก้ไขหรือปรับปรุงใหม่มากเกินไปคล้ายกับว่าสร้างขึ้นใหม่กับต้องไม่รื้อถอนหรือขัดกับความเชื่อดั้งเดิม และต้องให้เจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้มีส่วนร่วมหรือเห็นชอบในการฟื้นฟูไม่ใช่เป็นการคิดแทน ทำแทน เจ้าของวัฒนธรรมเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น วิธีการฟื้นฟูสามารถทำได้ดังนี้

1. ฟื้นฟูโดยการส่งเสริม เป็นการส่งเสริมให้วัฒนธรรมนั้นมีความสำคัญและสามารถนำมาใช้ประโยชน์แก่ท้องถิ่นได้ด้วย แบ่งได้ตามลักษณะกว้างๆ ดังนี้

1.1 ประเภทงานประเพณี โดยธรรมชาติของวัฒนธรรมแล้วย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของสังคม สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตอยู่ตลอดเวลา รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงอาจเป็นไปทางเชิงปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่หรือถูกละเลยยกเลิกไปก็เป็นได้ ดังนั้นวัฒนธรรมในส่วนที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่ แต่ได้ปรับขั้นตอนหรือลดองค์ประกอบทางพิธีกรรมลง แสดงให้เห็นว่าผู้มีส่วนร่วมจำนวนมากยังคงต้องการให้คงอยู่ ส่วนใหญ่มักจะเป็นวัฒนธรรมทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณี วัฒนธรรมประเภทนี้มีศักยภาพที่จะนำมาส่งเสริมให้มีการปฏิบัติเป็นประจำโดยทำตามรูปแบบเดิมหรือปรับปรุงให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบันโดยผู้มีส่วนร่วมเห็นว่าไม่ก่อให้เกิดความเสียหายซึ่งอาจจะเป็นการรักษารูปแบบของประเพณีไว้แล้ว ยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางด้านการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

1.2 ประเภทประวัติศาสตร์ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ทั้งที่เป็นเรื่องของท้องถิ่นหรือของชาติ เช่น เมืองโบราณ โบราณสถาน ศาสนาสถาน สถานที่ที่เคยเกิดเหตุการณ์สำคัญมักถูกทำลายถูกรุกล้ำเป็นส่วนมาก เนื่องจากขาดสำนึกในการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการเร่งให้ทรัพยากรเสื่อมสภาพเร็วยิ่งขึ้น นอกจากนี้มักถูกละเลยปล่อยให้เป็นที่รกร้าง ไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ให้สัมพันธ์กับชุมชน ควรได้รับการส่งเสริมให้นำมาใช้ประโยชน์ทั้งทางด้านแหล่งเรียนรู้และสถานที่ท่องเที่ยว ด้วยการจัดให้มีความสะดวก ปรับปรุงภูมิทัศน์ จัดให้มีความสะดวก หรือบริการตามสมควร แก่สภาพของพื้นที่ ทั้งนี้โดยต้องคำนึงถึงลักษณะเด่นของทรัพยากรแต่ละแห่งเป็นหลัก

1.3 ประเภทที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่ วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมที่สามารถใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวได้ เช่น วิถีชีวิตของคนที่มีความสัมพันธ์กับช้างที่จังหวัดสุรินทร์ หรือจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้มีการส่งเสริมให้เกิดงานแสดงของช้างในรูปแบบต่างๆ ทุ่งบัวตองที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนหรือทุ่งทานตะวันที่จังหวัดลพบุรี เป็นต้น การส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ทางด้านการท่องเที่ยวและก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตแหล่งใหม่ๆ ขึ้นได้

การส่งเสริมอาจมีการเผยแพร่ในวงกว้างได้ ปัจจุบันการเผยแพร่ความรู้ทุกชนิดผ่านสื่อประเภทต่างๆ สามารถสร้างความเข้าใจ สะท้อนให้เห็นภาพของแหล่งทรัพยากรและสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี การเผยแพร่อาจทำได้โดยหนังสือ แผ่นพับ วิดีทัศน์ ซีดีรอม เว็บไซต์ ซึ่งจะได้ประโยชน์ในมุมกว้าง นอกจากนี้อาจมีการจัดการแสดงให้มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมตามประเพณีที่เคยมีอยู่แล้ว ในส่วนของการส่งเสริมที่มีส่วนสร้างความเข้าใจกิจกรรมทางวัฒนธรรมและมีประโยชน์ในด้านการเป็นแหล่งข้อมูลและแหล่งศึกษา อาจทำได้โดยการจัดตั้งองค์กร ชมรมหรือให้มีสถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้า เป็นต้น

1. การฟื้นฟูโดยการศึกษาสืบทอด การฟื้นฟูที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง คือ การศึกษาสืบทอด เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ความร่วมมือ และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมที่ตนมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความภูมิใจในวัฒนธรรมของตน ได้แก่

1.1 ศึกษาให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง ความเข้าใจอย่างแท้จริง คือ การเข้าใจเหตุผลและสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดสิ่งเหล่านั้นขึ้น เช่น วัฒนธรรมทางความเชื่อที่ปฏิบัติกันมานั้นเป็นการแก้ปัญหาของชุมชนอย่างไร มีวัตถุประสงค์อย่างไร เป็นต้น ความเข้าใจอย่างแท้จริงทำให้สามารถฟื้นฟูง่ายขึ้น เนื่องจากผู้มีส่วนร่วมมีความภูมิใจในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่คิดค้นวิธีการแก้ปัญหา ไม่มีความคิดว่าสิ่งนั้นเป็นความล้าสมัยไม่ทันสมัยในสังคมปัจจุบัน

1.2 การศึกษาสืบทอด การสืบทอดเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้วัฒนธรรมคงอยู่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้านความเชื่อ ศาสนาและประเพณี ซึ่งปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านานติดต่อกันมา และอาจลดความสำคัญลงได้บ้างนั้น ส่วนใหญ่เนื่องจากผู้มีส่วนร่วมไม่สนใจในการสืบทอด เนื่องจากเห็นว่าไม่เหมาะสมกับยุคสมัยรวมทั้งขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ การศึกษาสืบทอดโดยผู้รู้ในท้องถิ่นแล้วนำมาปรับปรุงให้เกิดคุณค่า จะทำให้ผู้มีส่วนร่วมเห็นคุณค่าและร่วมมือในการฟื้นฟู

1.3 จัดให้มีศูนย์วัฒนธรรมหรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การจัดให้มีศูนย์วัฒนธรรม และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็เพื่อส่งเสริมให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้รับความสนใจจากผู้มีส่วนร่วมและผู้เข้าชมได้ทราบถึงความสำคัญ ความเป็นมา ของวัฒนธรรมทุกแขนงของท้องถิ่น ทั้งยังช่วยกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นมีความหวงแหนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรที่ตนมีส่วนร่วมให้เกิดประโยชน์ด้วย

1.4 การจัดตั้งกองทุนฟื้นฟู กองทุนฟื้นฟูมีวัตถุประสงค์ที่จะฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ควรเป็นกองทุนที่ได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนร่วม เช่น การจัดกิจกรรมที่สัมพันธ์กับทรัพยากรโดยมีรายได้เข้าสู่กองทุนบางส่วนสำหรับฟื้นฟูสภาพ หรือจัดการวิธีใดวิธีหนึ่งที่เหมาะสมจากหัวข้อที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อไป

5. แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

หลายประเทศใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างรายได้ และสร้างงานให้กับประเทศจนส่งผลให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีการ เจริญเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็วกระจายไปทั่วโลก โดยในแต่ละแห่งต่างมีระบบการบริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น การบริการนำเที่ยว มัคคุเทศก์ สถานที่พักแรม ภัตตาคารร้านอาหาร สินค้าของที่ระลึก และระบบการให้ความคุ้มครองรักษาความปลอดภัยเข้ามาเป็นสะพานเชื่อมโยงให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางไปสัมผัสกับแหล่งท่องเที่ยวตามประสงค์ ในอดีตการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในแต่ละประเทศส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในความนิยมของนักท่องเที่ยว และนำมาสู่รายได้ของประเทศที่เพิ่มสูงขึ้น ลักษณะของการจัดการการท่องเที่ยวจึงเป็นรูปแบบการจัดการที่เน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่เป็นหลักโดยมุ่งเน้นส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด อันจะทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวมากที่สุด โดยมีได้คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาในระยะยาวจากการท่องเที่ยว ทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เกิดความเสื่อมโทรมและไม่สามารถปรับคืนสู่สภาพเดิมด้วยตัวมันเองได้ ประกอบกับกระแสอนุรักษ์และเสียงเรียกร้องให้คืนสภาพความสมบูรณ์แก่ธรรมชาติที่ทวีความรุนแรงและต่อเนื่องมากขึ้น ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถูกจับตามองว่าเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อมทั้งของแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมชุมชนมากกว่าผลตอบแทนที่ได้รับมาจากมุมมองด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบตอสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมดังกล่าวก่อให้เกิดรูปแบบแนวคิดที่ทำให้ อย่างไรก็ตาม จะทำให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนา และรักษาสมดุลของการอนุรักษ์ให้ทรัพยากรการท่องเที่ยว และวัฒนธรรมยังคงอยู่อย่างยั่งยืน แนวคิดนี้ได้รับการขานรับก่อให้เกิดกระแสแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน (Sustainable Development) มีการนำเสนอสินค้าทางการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ หรือเชิงนิเวศน์ (Eco-Tourism) หรือ Green Tourism อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมคิดค้นแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ ขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่เคยประสบพบเจอหนึ่งในนั้นคือแนวทางการพัฒนา “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” คำว่า “สร้างสรรค์” หรือ “ความคิดสร้างสรรค์” มีบทบาทในสังคมไทยเป็นอย่างมากโดยเฉพาะกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งถูกจัดเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่จะช่วยสร้างรายได้ให้กับประเทศ ทั้งนี้การสร้างสรรคสำหรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนั้นไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงการออกแบบรูปลักษณ์สินค้าหรือบริการเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์เพียงเท่านั้น แต่หากกล่าวถึงความสร้างสรรค์ในแบบ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” ยังหมายรวมถึงวิธีการเที่ยวของนักท่องเที่ยวอีกด้วย รายละเอียดของการพัฒนาการท่องเที่ยว

เชิงสร้างสรรค์ ความหมาย แนวคิด และการใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็น เครื่องมือในการ รักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา

5.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มีนักวิชาและหน่วยงานที่ให้คำนิยาม หรือความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้พอสังเขป ดังนี้

มูทริกา พุกษาพงษ์ (2555) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” เป็นคำศัพท์บัญญัติใหม่เพื่อใช้เรียกการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งซึ่งมีมานานแล้ว แต่กลับไม่มีชื่อเรียก และเริ่มมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวประเภทนี้ในแวดวงการท่องเที่ยว แบบค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้าๆ เป็นเวลาร่วมหนึ่งศตวรรษ จวบจนนักวิชาการและผู้คร่ำหวอดด้านการท่องเที่ยวจากหลายมุมโลกได้รวมตัวกันในงานประชุมนานาชาติเรื่องการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งจัดขึ้นเป็นครั้งแรก ณ เมืองซานตาเฟ มลรัฐนิวเม็กซิโก ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปลายปี พ.ศ.2552 ทำให้เกิดคำนิยามอย่างเป็นทางการสำหรับ “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” ว่าเป็น “การท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้ในเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของสถานที่ผ่านประสบการณ์ตรง และการมีส่วนร่วมกับผู้คนเจ้าของวัฒนธรรม” หรือในภาษาอังกฤษว่า “Creative Tourism is tourism directed toward an engaged and authentic experience, with participative learning in the arts, heritage or special character of a place.”

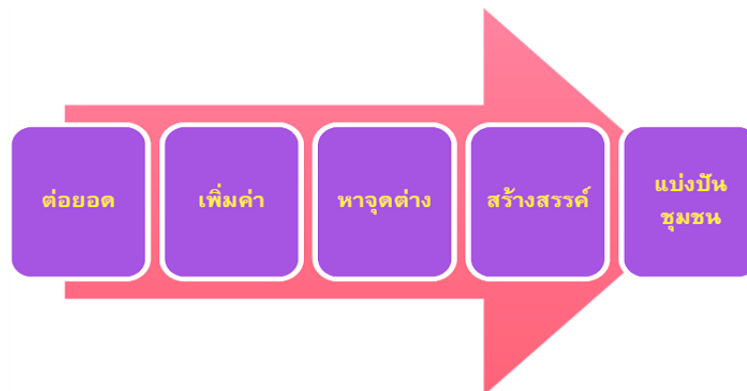
UNESCO (2006) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การท่องเที่ยวที่ นักท่องเที่ยวสัมผัสวัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ มีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกว่าเป็นคนในท้องถิ่นนั้น ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นต้องมีการเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมนั้น ๆ กับนักท่องเที่ยวผ่านการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น

Rossitza Ohridska-Olson and Stanislav Ivanov (2010) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มุ่งเน้นที่นักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีความสนใจเฉพาะ (Niche Interests) และให้ความสำคัญ กับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้เป็นสำคัญ

บริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือ อพท. (2012) ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวสร้างสรรค์เมื่ออ้างอิงจากความหมายของการท่องเที่ยวในรูปแบบที่มีมาก่อน แต่เดิมการ ท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อเป็นการใช้เวลาในการพักผ่อนหย่อนใจ แสวงหาความสุขและ ความเพลิดเพลินที่ได้รับความจากการท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ แต่ต่อมาการท่องเที่ยวได้ เพิ่มรูปแบบให้มีการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์หรือเชิงวัฒนธรรม โดยจะเน้นรูปแบบของการ ท่องเที่ยวไปยังพิพิธภัณฑ์ หรือโบราณสถานต่างๆ แต่ก็ยังไม่มีมิติของการพัฒนาและสร้างความสมดุล ในชุมชนโดยการใช้การท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2553) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นกระบวนการ “การต่อยอด เพิ่มค่า หาจุดต่าง โดยใช้ความคิดเชิงสร้างสรรค์” กล่าวคือ “ต่อยอด” เป็นการต่อยอดจากฐานทุนเดิมที่มีอยู่ ทั้งทุนทางสังคมและวัฒนธรรม “เพิ่มค่า” คือ การเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแก่ทรัพยากรการท่องเที่ยวบนฐานอัตลักษณ์ความเป็นไทย “หาจุดต่าง” คือ สร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่แปลกใหม่โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับศักยภาพการแข่งขันของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ที่นำไปสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่ทางรัฐบาลได้ริเริ่มดำเนินนโยบายตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2552 ที่ผ่านมามาโดยจะเน้นการสร้างภาคธุรกิจในด้านเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ให้เข้มแข็ง การสร้างนวัตกรรม และเน้นการนำความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมมาเป็นจุดแข็ง

สุดสันต์ สุทธิพิศาล (2555) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวในเอกสารการบรรยายนักศึกษาในระดับปริญญาเอกสาขาการจัดการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ ประจำวันที่ 17 มีนาคม 2555 โดยนำแนวคิดของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยมาต่อยอดเพื่ออธิบายถึง含义ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า เป็นกระบวนการจัดการท่องเที่ยวที่มีการต่อยอด เพิ่มค่า หาจุดต่าง สร้างสรรค์ และแบ่งปันชุมชน ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 แสดงกระบวนการของการจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์
ที่มา : สุดสันต์ สุทธิพิศาล, 2555, หน้า 135

จากภาพที่ 2.2 การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีคำสำคัญ (Keyword) ของกระบวนการ คือ ต่อยอด เพิ่มค่า หาจุดต่าง สร้างสรรค์ และแบ่งปันชุมชน พบว่าจุดเริ่มต้นของกระบวนการเป็นการต่อยอด อันจะนำไปสู่การเพิ่มค่าและหาจุดต่างนั้น ผู้เขียนขอแสดงความคิดเห็นยกตัวอย่างเพื่ออธิบายเพิ่มเติม เช่น กรณีการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เน้นการนำเสนอวัฒนธรรม วิถีชีวิตคนในท้องถิ่นในรูปแบบ One way หรือเป็นการนำเสนอจากชุมชน หรือผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวทางเดียว

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว เป็นเพียงผู้เฝ้ามองวิถีชีวิต-วัฒนธรรม ของผู้คนในสังคมหรือชุมชนเท่านั้น อย่างนี้ไม่ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แต่หากในการเดินทางท่องเที่ยวครั้งนั้น นักท่องเที่ยวได้รับคุณค่าเพิ่มเชิงประสบการณ์ที่ได้มาจากการท่องเที่ยวยังสถานที่นั้น หรือชุมชนหนึ่ง ซึ่งเป็นประสบการณ์หรือคุณค่าที่เกิดจากการสร้างสรรค์ร่วมกัน (Co creation) ระหว่างผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว โดยให้นักท่องเที่ยวเข้าไปมี “ส่วนร่วม” ในการเรียนรู้และศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน การสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว เรียกว่า “Creative Tourism” ที่สร้างความแตกต่างให้กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย และเป็นการต่อยอดจากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวทางจิตวิญญาณ โดยเพิ่มกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ให้นักท่องเที่ยวและชุมชนได้แบ่งปัน และเรียนรู้ประสบการณ์ไปพร้อมๆ กันนั่นเอง

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ดังกล่าวมาข้างต้นพบว่าจะมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีนักวิชาการชื่อ Pine and Gilmore (1999) ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีปัจจัยพื้นฐานแตกต่างจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ขณะที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบเก่าจะขึ้นอยู่กับความเห็น การรับรู้ การไตร่ตรอง เช่น เข้าชม พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ คอนเสิร์ต เป็นต้น ส่วนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นจะขึ้นอยู่กับ ประสบการณ์ การมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ ที่ไม่เพียงแค่สังเกตการณ์เพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องทำกิจกรรม ณ แหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) จัดเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ของทิศทางการท่องเที่ยว และกระบวนการในการพัฒนาการท่องเที่ยว โครงการต้นแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (16 ก.พ. 2512, หน้า 1-16) ได้อธิบายถึงพัฒนาและความเป็นมาของกระบวนการทัศน์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า คำว่า Creative tourism สร้างขึ้นโดย Crispin Raymond และ Greg Richards ซึ่งเกิดมาจากแรงบันดาลใจที่ได้จากประสบการณ์การท่องเที่ยวในเอเชีย คือ ประเทศไทย อินโดนีเซีย และออสเตรเลีย ในช่วงปี พ.ศ. 2542-2543 ของนักท่องเที่ยวผู้หญิงซึ่งเป็นลูกสาวของ Crispin Raymond เธอได้เขียนเล่าประสบการณ์อันน่าประทับใจของตนขณะที่มาท่องเที่ยว เมื่อเธอได้เข้าไปเรียนการนวดแผนไทยที่จังหวัดเชียงใหม่หลายสัปดาห์ ก่อนจะเข้าเรียนรู้การทำอาหารมังสวิรัตที่บาห์ลี อินโดนีเซีย แล้วไปอบรมช่วงสั้นๆ เกี่ยวกับการเป็นผู้ดูแลฝูงแกะและปศุสัตว์ (Jillaroo) ในออสเตรเลีย

Crispin Raymond และ Greg Richards ร่วมกันกำหนดและอธิบายให้คำนิยามการท่องเที่ยวแนวใหม่นี้ว่า Creative tourism (การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์) ซึ่งหมายถึงการท่องเที่ยวที่มอบโอกาสให้กับผู้เดินทางในการพัฒนาศักยภาพ การสร้างสรรค์งานของตน ผ่านการมีส่วนร่วมใน

กิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยประสบการณ์จริง ที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่ได้ท่องเที่ยว จากจุดเริ่มต้นนี้ นับว่าเป็นบ่อเกิดของคำว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 (ค.ศ.2001) องค์การศึกษาวิทยาาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) มีความตกลงว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (The UNESCO Universal Declaration of Culture Diversity) เพื่อยอมรับให้มีการกำหนดมาตรฐานนานาชาติเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการพิทักษ์รักษาและส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการสนทนาระหว่างวัฒนธรรม โดยในปีต่อมา UNESCO ได้ริเริ่มโครงการพันธมิตรระดับโลกเพื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Global alliance for cultural Diversity) เพื่อให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมได้เกิดขึ้นจริงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

5.2 การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ : เครื่องมือในการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์ และการพัฒนา

การท่องเที่ยวเป็นการหยิบยกเอาธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และมวลมนุษยชาติ ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่ไม่เคยหยุดนิ่ง และจะต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจึงทำให้เกิดคำถามขึ้นในสังคมของมวลมนุษยชาติว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นงานสร้างสรรค์หรือทำลาย หรือเป็นกลไกที่สำคัญอย่างหนึ่งในการขับเคลื่อนพัฒนาประเทศ เนื้อหาในส่วนนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอแนวคิดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ในฐานะของการเป็นเครื่องมือในการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา อนุรักษ์และรักษาสมดุล

พัฒนาการของการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์นั้นมอบความท้าทายรูปแบบใหม่ให้ทั้งนักท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยว เจตนาที่สำคัญอย่างหนึ่งในการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์คือ การทำให้สถานที่ท่องเที่ยวจะต้องมีความสร้างสรรค์เพื่อที่จะสามารถพัฒนาทรัพยากรทางด้านวัฒนธรรมที่ไม่อาจจับต้องได้ ซึ่งเป็นหนึ่งในลักษณะพิเศษของที่หมาย เช่น ประเพณีพื้นบ้านหรือความสามารถพิเศษของคนพื้นเมือง ให้กลายเป็นประสบการณ์ที่สร้างสรรค์กับนักท่องเที่ยว ปัญหาไม่ใช่แค่การให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเอาตัวเองเข้าไปร่วมในกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ แต่เป็นการสร้างระบบการอยู่ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวที่เป็นผู้ใช้กับผู้ผลิตจากสถานที่หมาย จากตัวอย่างกรณีของการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ฉายภาพให้เห็นว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นการบูรณาการระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีตัวแปรร่วมที่เป็นต้นทุนสำคัญคือภูมิสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น กล่าวคือ ในแง่ของการพัฒนา สามารถนำการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้ ในส่วนของการอนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูวัฒนธรรมให้คงอยู่ หรือสืบทอดมรดกของวัฒนธรรมที่กำลัง

เลื่อนหายโดยการต่อยอดเพิ่มค่าในเชิงการท่องเที่ยวให้วัฒนธรรมเหล่านั้น กลับมาผลิตซ้ำและคงอยู่กับสังคมไทยต่อไป ดังนี้

5.2.1 การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ในฐานะเครื่องมือของการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ปัจจุบันยังไม่มีกำหนดคำนิยามของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่เป็นหนึ่งเดียว ขึ้นอยู่กับการนำไปปรับใช้ให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยความหมายอย่างง่ายของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ซึ่งนิยามโดย John Howkins คือ การสร้างมูลค่าที่ เกิดจากความคิดของมนุษย์สำหรับสาขาการผลิตที่พัฒนาไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ จะเรียกว่า อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ซึ่งหมายถึง กลุ่มกิจกรรมการผลิตที่ต้องพึ่งพา ความคิดสร้างสรรค์เป็นวัตถุดิบสำคัญ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” มีองค์ประกอบร่วมของแนวคิดการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม และเทคโนโลยีนวัตกรรมสมัยใหม่ ในขณะที่องค์การความร่วมมือเพื่อการค้าและการพัฒนา (ม.ป.ป.) (UNCTAD) กล่าวว่า เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ คือ การมาประสานบรรจบเชื่อมโยงกันของความสร้างสรรค์ วัฒนธรรมอันหลากหลาย ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาสังคมหากสังคมใดที่สิ่งเหล่านี้ผสมผสานกันอย่างลงตัว ก็จะเกิดเป็น “เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” ขึ้นมา การเชื่อมต่อกันของความสร้างสรรค์ วัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์ และเทคโนโลยี แล้วสำแดงออกมาในรูปของความสามารถที่จะสร้างสรรค์และเกิดการไหลเวียนของทุนทางปัญญา ก่อให้เกิดศักยภาพที่จะเกิดการสร้างงาน สร้างรายได้และการส่งออก ในขณะเดียวกันก็จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสังคมเกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม และส่งเสริมการพัฒนามนุษย์ แนวคิดที่มีวิวัฒนาการมาจากแนวคิดเศรษฐกิจบนฐานความรู้ โดยเศรษฐกิจเช่นนี้มีปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญมาจาก “สินทรัพย์ที่สร้างสรรค์” (Creative assets) ซึ่งมีศักยภาพในอันที่จะก่อให้เกิดความเจริญเติบโตและการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ก่อให้เกิดการสร้างรายได้ การสร้างงานและการมีรายได้จากการส่งออกในขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดโอกาสการมีส่วนร่วมทางสังคมเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งเหนียวแน่นทางสังคม ความเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์จะครอบคลุมหลายแง่มุมทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อีกทั้งยังมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการพัฒนาเทคโนโลยี ทรัพย์สินทางปัญญาและเป้าประสงค์ด้านการท่องเที่ยว จากความหมายข้างต้นสามารถสรุปความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีการนำองค์ความรู้ทางด้านความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบ เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และศิลปวัฒนธรรมมาผสมผสานกัน โดยเน้นการคิดที่แตกต่างเพื่อสร้างธุรกิจในรูปแบบใหม่ที่ใช้เงินทุนในการลงทุนน้อยกว่า แต่ใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดมูลค่าที่มากกว่า

ความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับการพัฒนาเศรษฐกิจ
 เชิงสร้างสรรค์มีนักวิชาการ อาทิ ยูวดี นิรัตน์ตระกูล (2554, หน้า 3) ได้กล่าวถึงการนำแนวคิด
 เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์มาปรับใช้กับภาคการท่องเที่ยวและบริการผ่านทางแนวคิดการจัดการ
 ท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ เพื่อวัตถุประสงค์ในการเพิ่มคุณค่าและมูลค่า ควรเป็นการนำปัจจัย 4 ประการ
 คือ “ทุน” มาบวกกับ “ความคิดสร้างสรรค์” และผสมเข้ากับ “สินทรัพย์ทางวัฒนธรรม” และ
 “ทักษะเฉพาะตัว” มาสร้างคุณค่าและมูลค่าให้กับสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวโดยมีขั้นตอน
 กระบวนการ ที่ผลักดันแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือการสำรวจสังคมและตัวตน ครอบคลุม
 เรื่องฐานทรัพยากร (Natural/Cultural Assets) เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ (Identity) ภูมิปัญญา
 (Wisdom) เพื่อค้นหาความโดดเด่น ความแตกต่าง ความเฉพาะตัว ลักษณะพิเศษ (Differentiation
 for Value) แล้วจึงเติมความคิดสร้างสรรค์ (Value Creation) หรือ ตีความใหม่เพื่อให้เข้ากับตลาด
 (Redefine for Marketing) สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ขององค์กร
 ยูเนสโก (UNESCO) ที่ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า (DASTA, 2554) การท่องเที่ยว
 สร้างสรรค์เป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาให้ชุมชนนั้นๆ เกิดความ
 ยั่งยืน โดยมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจน
 วิถีชีวิตในชุมชน ในเชิงการเรียนรู้และการทดลองให้ได้มาซึ่งประสบการณ์ที่เป็นอยู่จริงในชุมชน
 นอกจากนั้น ชุมชนจะต้องสามารถใช้การจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือในการรักษาความ
 สมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวภายในชุมชนและผลประโยชน์ที่ชุมชนจะ
 ได้รับ ทั้งในรูปแบบที่เป็นผลประโยชน์ตอบแทน อิงตามระบอบทุนนิยมและความยั่งยืนของการ
 พัฒนาในชุมชน นโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นี้ สอดคล้องและเป็นไป
 ในแนวทางเดียวกันกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนและเมืองสร้างสรรค์เป็นการดำเนินการเพื่อสร้าง
 เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้แก่เมือง อันจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจและ สังคมของท้องถิ่น เมื่อการ
 ท่องเที่ยวไปสนับสนุนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นเครื่องมือพัฒนาที่ก่อให้เกิดการสร้างรายได้
 การสร้างงานและการมีรายได้จาก การส่งออก ในขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดโอกาสการมีส่วนร่วม
 ทางสังคมเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งเหนียวแน่นทางสังคม ความเคารพในความหลากหลายทาง
 วัฒนธรรม และการพัฒนามนุษย์เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์จะครอบคลุมหลายแง่มุมทั้งในมิติด้าน
 เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อีกทั้งยังมี ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการพัฒนาเทคโนโลยี สินทรัพย์
 ทางปัญญาและเป้าประสงค์ด้านการท่องเที่ยว

จากความหมายข้างต้น สามารถสรุปความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ว่าเป็น
 ระบบเศรษฐกิจที่มีการนำองค์ความรู้ทางด้านความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบ เศรษฐกิจ เทคโนโลยี
 และศิลปวัฒนธรรมมาผสมผสานกัน โดยเน้นการคิดที่แตกต่างเพื่อสร้างธุรกิจในรูปแบบใหม่ที่ใช้
 เงินทุนในการลงทุนน้อยกว่า แต่ใช้ความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดมูลค่าที่มากกว่าการท่องเที่ยว

สร้างสรรค์นอกจากเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์แล้ว เมื่อชุมชนท้องถิ่นได้มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ย่อมก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างอื่นตามมา อาทิ ความสะดวกสบายจากกิจการสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยว เมื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คนในท้องถิ่นย่อมได้รับผลประโยชน์จากสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้าประปา โทรศัพท์ รถโดยสาร ซึ่งจะส่งผลต่อต่อสภาพความ การท่องเที่ยวสร้างสรรค์สามารถนำมาใช้ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวได้เพราะวัฒนธรรมเป็นต้นทุน และเป็นแหล่งที่มาของรายได้ เมื่อชุมชนเกิดความตระหนักและรับรู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ จะทำให้มีการท่องเที่ยวสร้างสรรค์สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการช่วยฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเมื่อเกิดการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ก็จะเป็นตัวแรงในการชักจูงใจประชาชนท้องถิ่นฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของตนที่เสื่อมเลือนให้กลับคืนมา และพัฒนาวัฒนธรรมประเพณีที่มีอยู่ปัจจุบันให้ยิ่งใหญ่ไพศาลขึ้น เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมในขณะเดียวกันก็จะร่วมมือร่วมใจช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นอย่างพร้อมเพรียงกันด้วย ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความรักความหวงแหนและความภาคภูมิใจของวัฒนธรรมแก่ชุมชนท้องถิ่น เมื่อมีนักท่องเที่ยวเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวดึงดูดใจที่สำคัญ ย่อมทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรม ประเพณีของตนเองเป็นเหตุให้เกิดความรัก ความหวงแหน และความภาคภูมิใจในสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นอย่างพร้อมเพรียงกัน เช่น มีการร่วมมือก่อตั้งชมรม อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นในด้านต่างๆ เป็นต้น

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นี้ผู้วิจัยนำมาใช้ในการอภิปรายผลการวิจัยการนำวัฒนธรรม 8 ชาติพันธุ์ตลอดจนการจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว